

Mirja Peltokangas

Ystävyyden merkitys varhaiskasvatuksessa

4–6- vuotiaiden lasten kokemuksia ystävyydestä ja kiusaamisesta

Opinnäytetyö

Kevät 2017

SeAMK Sosiaali- ja terveysala

Sosionomi (AMK)

SeAMK 

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU
SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU

Opinnäytetyön tiivistelmä

Koulutusyksikkö: Sosiaali- ja terveysalan yksikkö

Tutkinto-ohjelma: Sosiaalialan koulutusohjelma

Suuntautumisvaihtoehto: Sosionomi (AMK)

Tekijä: Mirja Peltokangas

Työn nimi: Ystävyyden merkitys varhaiskasvatuksessa: 4-6- vuotiaiden kokemuksia ystävyydestä ja kiusaamisesta

Ohjaaja: Päivi Rinne

Vuosi: 2017 Sivumäärä: 64 Liitteiden lukumäärä: 4

Tutkin opinnäytetyössäni kaverisuhteiden merkitystä alle kouluikäiselle lapselle. Teoriaosuudessa käsittelen lasten välisiä kaverisuhteita sosiaalisten taitojen ja sosiaalisen kehityksen näkökulmasta. Tutkin tämän lisäksi myös kiusaamisen esiintyvyyttä päiväkodissa ja lasten välisissä suhteissa.

Rajasin tutkimukseni koskettamaan 4 – 6- vuotiaita lapsia ja tutkin vain heidän päiväkodissa olevia kaverisuhteitaan. Opinnäytetyöni on laadullinen tutkimus ja sen aineisto on kerätty teemahaastatteluiden ja sadutuksen avulla. Haastattelut olivat yksilöhaastatteluja ja sadutukseen osallistui kaksi kolmen hengen ryhmää. Tutkimukseeni osallistui 10 4 – 6- vuotiasta lasta.

Tutkimuksessa selvisi, että lapset mieltävät ystävyyden hyväksi asiaksi ja liittävät siihen myönteisiä asioita. Kaikilla haastattelemillani lapsilla oli ainakin yksi ystävä päiväkodissa, jonka he pystyivät myös nimeämään. Ystävyyden määrittelemisen oli lapsille vaikeaa, mutta lähes kaikki lapset osasivat kertoa millainen on huono tai hyvä ystävä. Lasten ystävyyteen kuuluu keskeisenä osana leikki. Lasten mukaan hyvä ystävä on sellainen, joka leikkii hänen kanssaan ja parasta päiväkodissa on se, kun saa leikkiä kavereiden kanssa. Päiväkodissa esiintyy ystävyyden lisäksi myös lasten välisiä riitoja ja kiusaamista. Riidat syntyvät usein erimielisyyksistä leikeistä ja niitä esiintyy lähes päivittäin. Lähes kaikki lapset olivat kokeneet kiusaamista päiväkodissa. He myös itse sanoivat kiusanneensa muita lapsia.

Avainsanat: varhaiskasvatus, vertaissuhteet, ystävyys, sosiaalisuus, kiusaaminen

SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Thesis abstract

Faculty: School of Health Care and Social Work

Degree programme: Degree Programme in Social Services

Specialisation: Bachelor of Social Services

Author/s: Mirja Peltokangas

Title of thesis: The Significance of Friendship in Early Childhood Education: Experiences of Friendship and Bullying from the Point of View of Children Aged between 4 and 6

Supervisor(s): Rinne Päivi

Year: 2017 Number of pages: 64 Number of appendices: 4

I research the significance of friendship when it comes to children under the school age. In the theoretical part, I go through the friendship between children from the viewpoint of social skills and development. Additionally, I research the frequency of bullying in day care and the relationships between children.

I limited the research to children between 4 and 6 years of age and researched their relationships in the day care only. This research is a qualitative one and the data has been collected via interviews and stories. The interviews were individual and the storying consisted of two groups, each having three people. In the research, there were 10 children, each between 4 and 6 years of age.

The research indicates that children take friendship as a good thing and connect it with good things. All the interviewed children had at least one friend in day care, and they could name the friend in question. Defining friendship was difficult for the children, but almost all of them could tell what a good or a bad friend is like. Playing plays a central role in their friendship. The children say that a good friend shall play with them. According to the children, the best issue in day care is when one can play with friends. Apart from friendship, there are also fights and bullying. The fights usually come up due to disagreements in the plays and happen almost daily. Most children had experienced bullying in day care. They also admitted to bullying other children.

Keywords: early childhood education, peer relationships, friendship, sociality, bullying

SISÄLTÖ

Opinnäytetyön tiivistelmä	2
Thesis abstract	3
SISÄLTÖ	4
1 JOHDANTO	6
2 VARHAISKASVATUKSEN MERKITYS LAPSEN SOSIAALISUUTEEN JA KAVERISUHTEISIIN	7
2.1 Varhaiskasvatus.....	7
2.1.1 Varhaiskasvatustyötä ohjaavat säädökset	8
2.2 Päiväkotiryhmä lapsen vertaisryhmänä.....	10
2.3 Ystävyyssuhteet varhaiskasvatuksessa	12
2.4 Leikki lapsen sosiaalisissa suhteissa.....	15
2.5 Yksinäisyys ja ryhmän ulkopuolelle joutuminen	16
2.6 Kiusaaminen varhaiskasvatuksessa	18
3 LAPSEN SOSIAALINEN KEHITYS	20
3.1 0 - 3- vuotias lapsi	20
3.2 3 - 6- vuotias lapsi	22
4 LAPSEN SOSIAALINEN KOMPETENSSI	25
4.1 Sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot.....	25
4.2 Sosiokognitiiviset taidot	27
4.3 Sosioemotionaaliset taidot	29
5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	30
5.1 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset.....	31
5.2 Laadullinen tutkimus	31
5.2.1 Teemahaastattelu	32
5.2.2 Sadutus.....	34
5.3 Tutkimusten analysointi.....	35
5.4 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus.....	36
6 TUTKIMUSTULOKSET	38
6.1 Sadutuksessa syntyneet sadut	38
6.2 Ystävyys päiväkodissa	39

6.3 Leikki osana lasten ystävyyttä.....	45
6.4 Erimielisyydet, riidat ja sovinto	48
6.5 Kiusaaminen päiväkodissa.....	50
7 JOHTOPÄÄTÖKSET	53
8 POHDINTA	59
LÄHTEET	61
LIITTEET	64

1 JOHDANTO

Olen ollut sekä harjoittelussa että töissä useassa päivähoitoyksikössä. Siellä ollessa olen huomannut, kuinka tärkeää on, että lapsella on kavereita. Ystävät lisäävät lapsen päivähoitopäivään turvallisuuden ja mielekkyyden tunteita sekä vähentävät lapsen stressiä. Lapset, joilla on päivähoidossa ollut pysyviä ja hyviä ystävyys-suhteita, ovat tutkimuksen mukaan sopeutuvampia kouluun kuin lapset, joilla on ollut päivähoidossa huonot ystävyys-suhteet. Lapset oppivat vastavuorovaikutuksen kautta monia erilaisia asioita toisilta lapsilta. Sekä lasten väliset että aikuisen ja lapsen väliset suhteet kehittävät lapsen sosiaalisia taitoja, tukevat vastuun ja itsetunnon kehitystä sekä lisäävät lapsen oppimista. Aikuisen tehtävänä on tukea ja opastaa lasta vuorovaikutukseen muiden lasten kanssa. (Hujala ym. 1999, 138–141.)

Olen päivähoidossa työskennellessä myös huomannut, että lasten yksinäisyys ja kiusaaminen on lisääntynyt. Pitkään jatkunut yksinäisyys ja kiusaaminen voivat johtaa lapsen syrjäytymiseen. Siksi koenkin, että vertaissuhteiden ja ystävyys-suhteiden luominen on lapselle tärkeää. Myös aikuisen antamalla tuella sosiaalisten suhteiden muodostamisessa on merkitystä. Tutkimusten mukaan lapset, joilla on vahvat sosiaaliset suhteet, kykenevät muodostamaan hyviä vuorovaikutussuhteita, kun taas lapset, joiden taidot ovat kehittymättömämmät, jäävät vertaissuhteiden ulkopuolelle (Hujala ym. 1999, 138–141.)

Opinnäytetyössäni selvitän kaverisuhteiden merkitystä alle kouluikäiselle lapselle. Käsittelen työssäni lasten välisiä kaverisuhteita sosiaalisten taitojen ja sosiaalisen kehityksen näkökulmasta. Rajaani työni koskettamaan 4 – 6-vuotiaita lapsia ja tutkin heidän päiväkodissa olevia kaverisuhteitaan. Käytän tutkimuksen aineistonkeruumenetelmänä teemahaastattelua ja sadutusta. Tutkimuksen tehtyäni analysoin aineistoa ja vertailen saatuja tutkimustuloksia teoriaan.

2 VARHAISKASVATUKSEN MERKITYS LAPSEN SOSIAALISUUTEEN JA KAVERISUHTEISIIN

2.1 Varhaiskasvatus

Varhaiskasvatus on suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatuksen, opetuksen ja hoidon muodostamaa kokonaisuutta, jossa painottuu erityisesti pedagogiikka. (L.19.1.1973/36.) Varhaiskasvatus on yhteiskunnallinen palvelu, jonka tehtävänä on edistää lapsen kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä ja oppimista yhteistyössä vanhempien kanssa. Se on lasten tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta edistävä sekä syrjäytymistä ehkäisevä palvelu. Siellä opitut taidot ja tiedot vahvistavat lasten osallisuutta ja aktiivista toimijuutta yhteiskunnassa. Lisäksi varhaiskasvatus tukee huoltajia kasvatustyössä sekä mahdollistaa heidän osallistumisensa työelämään ja opiskeluun. (Opetushallitus 2016, 14.)

Varhaiskasvatuksella on tehtävä myös lapsen sosiaalisen kehityksen tukemisessa. Esimerkiksi lapsi, joka on perheen ainokainen, hyötyy sopivan kokoisesta päiväkotiryhmästä, oppii toisten huomioimista ja sosiaalisia taitoja. Päiväkodissa lapsi kohtaa monenlaisista perheistä ja kulttuureista tulevia lapsia. Myös ensimmäiset, toisiinsa läpi elämän kestävät ystävyysuhteet voidaan luoda jo päiväkodissa. Päivähoitoon liittyy kuitenkin myös lapsen kehityksen vaurioitumiseen liittyviä tekijöitä: lapsen nuori ikä, isot lapsiryhmät, pitkät hoitopäivät, vaihtuvat ja epäpätevät hoitajat sekä julmat tai välinpitämättömät kasvatuskäytännöt. (Kalland 2011, 148.)

Päivähoidon laadulla ja lapsen kehityksen välillä on merkittävä yhteys. Päivähoidon normeilla, kuten aikuisten ja lasten välisellä suhdeluvulla, ryhmäkoolla, henkilökunnan koulutuksella ja valmennuksella, on suora yhteys lasten hyvinvointiin ja kehitykseen. (Kalland 2011, 151.) Alle kolmevuotiaita lapsia saa olla yhdellä hoito- tai kasvatustehtävässä olevalla henkilöllä neljä. Kolme vuotta täyttäneitä lapsia saa olla yhdellä aikuisella 8. Päiväkotiryhmän enimmäiskoko saa olla kuitenkin kerralla enintään kolmen hoito- ja kasvatustehtävässä olevan henkilön vastaava määrä lapsia. (Opetusalan ammattijärjestö, [viitattu 15.5.2017].)

Varhaiskasvatus suunnitellaan sitä koskevien lakien ja määräysten, kuten varhaiskasvatuslain sekä kasvatus- ja opetussuunnitelmien, pohjalta. Suomessa varhaiskasvatuksessa työskenteleville henkilöille on tarkat koulutus- ja kelpoisuusvaatimukset. (Rusanen 2011, 192.) Päiväkodissa työskennellään pääosin tiimeissä, joiden ammattilaisia ovat muun muassa lastentarhanopettajat, lastenhoitajat, ryhmänavustajat ja lasten henkilökohtaiset avustajat (Ammattinetti, [15.5.2017]).

Päivähoidossa tehdään laajaa verkostotyötä eri ammatillisten tahojen kanssa. Varhaiskasvatuksen tyypillisimpiä yhteistyökumppaneita ovat neuvolat, sosiaalityö, lastensuojelu, perhetyöntekijät, puheterapeutit, toimintaterapeutit, fysioterapeutit, koulupsykologit, esiopetuksen opettajat, erityisopettajat sekä kaikista tärkeimpinä lapsen vanhemmat. Yhteistyö eri tahojen kanssa on tärkeää lapsen hyvinvoinnin ja kehityksen varmistamiseksi. (Koivunen 2009, 13.)

2.1.1 Varhaiskasvatustyötä ohjaavat säädökset

Suomessa varhaiskasvatus on suuren muutoksen keskellä ja sitä koskevia säännöksiä on haluttu uusia. Uutta varhaiskasvatuslakia ollaan vielä työstämässä, vaikkakin osia uudesta laista on tullut jo voimaan (Kuntaliitto 2017). Tämän lisäksi myös varhaiskasvatussuunnitelman perusteet haluttiin uudistaa, ja opetushallitus julkaisikin uuden varhaiskasvatussuunnitelman perusteet viime vuonna. Nämä otetaan käyttöön Suomen varhaiskasvatusyksiköissä syksyllä 2017. Uusi varhaiskasvatussuunnitelman perusteet painottaa aiempaa enemmän lapsilähtöisyyttä sekä lasten ja huoltajien osallisuutta toiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa. Myös monikulttuurisuus ja perheiden moninaisuus ovat aikaisempaa enemmän huomioituna.

Varhaiskasvatuslain (19.1.1973/36) 1 luvun 2 §:n mukaan kunnan on järjestettävä alle kouluikäisille lapsille ja erityistilanteissa sitä vanhemmille lapsille varhaiskasvatusta. Lain mukaan varhaiskasvatuksen tavoitteena on edistää lapsen iän mukaista kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä, terveyttä ja hyvinvointia. Varhaiskasvatuksessa tulisi tunnistaa lapsen yksilöllisen tuen tarve sekä järjestää tarvittaessa monialaista tukea tarpeen ilmetessä. Jo varhaiskasvatuslaissa on kiinnitetty huomiota lapsen sosiaaliseen kehitykseen. Varhaiskasvatuksen tulisi kehittää lapsen yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja sekä edistää lapsen toimimista vertaisryhmässä. Lasta tulisi

ohjata eettisesti vastuulliseen ja kestäväan toimintaan sekä toisten ihmisten kunnioittamiseen. Lasta tulisi kasvattaa osaksi yhteiskuntaa, sen täysivaltaiseksi jäseneksi.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on laadittu varhaiskasvatuslain ja perusopetuslain pohjalta ohjaamaan ja kehittämään varhaiskasvatuksen toiminnan laadukasta suunnittelua ja toteutusta. Sen tavoitteena on edistää lasten hyvinvointia sekä luoda yhdenvertaiset edellytykset varhaiskasvatukseen osallistuvien lasten kokonaisvaltaiselle kasvuille, kehitykselle ja oppimiselle. Valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden pohjalta jokainen kunta luo oman varhaiskasvatussuunnitelman ja edelleen jokainen kunnan yksikkö omansa. Lapsen henkilökohtainen varhaiskasvatussuunnitelma luodaan näiden pohjalta. (Opetushallitus 2016, 8.)

Uudessa varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa on nostettu yhdeksi toimintaperiaatteeksi leikkiin ja vuorovaikutukseen kannustavan yhteisön. Siinä myönnetään leikin merkitys lapsen hyvinvoinnille ja oppimiselle. Lisäksi varhaiskasvatuksessa lasta kannustetaan hyvään vuorovaikutukseen ja toimintaan ryhmän jäsenenä. Henkilöstön tulisi tukea lasta vertaissuhteiden syntymisessä ja vaalia lasten keskinäisiä ystävyyssuhteita. Henkilöstön täytyy puuttua ristiriitatilanteisiin sekä opettaa ja tukea lasta käyttämään rakentavia keinoja niiden ratkaisemiseksi. (Opetushallitus 2016, 29.)

Yhdeksi toimintaperiaatteeksi on nostettu myös osallisuus, yhdenvertaisuus ja tasa-arvo. Varhaiskasvatuksen on edistettävä osallisuutta, yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa kaikessa toiminnassaan. Kaikkia lapsia tulee kohdata ja kohdella yhdenvertaisesti. Lasten sensitiivinen kohtaaminen ja myönteinen kokemus kuulluksi tulemisesta vahvistavat lapsen osallisuutta. Lasten lisäksi myös heidän huoltajillaan on mahdollisuus osallistua toiminnan suunnitteluun, toteuttamiseen ja sen arviointiin. (Opetushallitus 2016, 30.)

Lastensuojelulain (13.4.2007/417) 1 § mukaan lain tarkoituksena on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. 2 § mukaan ensisijaisen vastuu lapsesta on huolta-

jalla. Lapsen ja perheen kanssa toimivien viranomaisten tulisi kuitenkin tukea vanhempia ja huoltajia kasvatustehtävässä ja tarjota perheelle apua riittävän aikaisin sekä ohjata tarvittaessa lapsi tai perhe lastensuojelun piiriin. 3 § mukaan ehkäisevällä lastensuojelutyöllä tuetaan vanhemmuutta sekä edistetään ja turvataan lapsen kasvua, kehitystä ja hyvinvointia. Ehkäisevää lastensuojelua annetaan esimerkiksi päivähoidossa, äitiys- ja lastenneuvolassa sekä muussa sosiaali- ja terveyshuollossa. 5 luvussa 25 § mukaan myös päivähoidon henkilöstöllä on ilmoitusvelvollisuus kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle toimihenkilölle lapsesta, jonka hoidon ja huolenpidon tarve, kehitystä vaarantavat olosuhteet tai oma käyttäytyminen edellyttää mahdollista lastensuojelutarpeen selvittämistä.

2.2 Päiväkotiryhmä lapsen vertaisryhmänä

Päiväkoti on tärkeä vertaisryhmä alle kouluikäisille lapsille. Se mahdollistaa lapselle vertaispaikan, jossa lapsi voi hankkia kokemuksia erilaisista sosiaalisista tilanteista. (Lehtinen 2001, 82) Hyvä vertaisryhmä, ystävyysuhteet sekä ryhmään kuuluminen tukevat lapsen kokonaisvaltaista kehitystä, luovat pohjaa positiivisen vuorovaikutuksen kehittymiselle sekä vahvalle itseluottamukselle. Toisilla lapsilla on myös pitkäkestoinen myötävaikutus lapsen sosiaalistumiselle. (Repo 2015,122.)

Ihmisjoukkoa, jonka jäsenet ovat keskenään vuorovaikutuksessa ja joilla on jokin yhteinen tavoite tai päämäärä, kutsutaan ryhmäksi. Ryhmässä on usein selkeitä tehtävä- ja roolijakoja, yhteisiä käyttäytymispiirteitä ja tapoja sekä normeja ja kulttuureja. (Laine 2005, 186.) Kaiken ikäisille ihmisille, myös lapsille, on luontaista kuulua johonkin ryhmään. Uuteen ryhmään tuleminen on lapselle aina iso muutos ja vahva kokemus, varsinkin jos lapsi on ensimmäistä kertaa erossa huoltajistaan, ja vielä vieraassa paikassa. (Jarasto & Sinervo 1997, 159.) Vertaisilla tarkoitetaan henkilöitä, jotka ovat kyseessä olevan henkilön kanssa suurin piirtein saman ikäisiä tai kehitykseltään samalla tasolla sosiaalisessa, emotionaalisessa tai kognitiivisessa kehityksessä. Lasten yksi vertaisryhmistä on siis päiväkotiryhmä. (Salmivalli 2005, 15.)

Turvallinen ryhmä on lapsen kehitykselle hyväksi. Ryhmästä lapsi saa tukea ja iloa. Tuttu ryhmä, jossa on vahva me-henki, mahdollistaa lapselle myönteisiä osallisuuden kokemuksia. Osallisuus toteutuu ryhmissä, joissa ryhmän jäsenet huolehtivat muiden ryhmäläisten hyvinvoinnista ja kantavat vastuuta toisistaan. Ryhmässä, jossa on vahva yhteenkuuluvuuden tunne, osallistutaan aktiivisesti ryhmän toimintaan. (Repo 2015, 129-130.) Päiväkotiryhmässä lapsi harjoittelee sosiaalisen käytäytymisen muotoja ja sosiaalisia taitoja sekä rooleja ja ongelmanratkaisutaitoja. Hän saa myös kokemuksia erilaisista tunteista. Ryhmässä lapsi kehittää luovuutta ja kehittyy kielellisesti. Muut vertaiset tukevat lapsen kokonaispersoonallisuuden kehitystä sekä auttavat lapsen identiteetin, minäkuvan ja itsearvostuksen muodostamisessa. Vertaisryhmässä lapselle tarjoutuu tilaisuus kuulua ryhmään sekä solmia ystävyssuhteita. (Neitola 2013, 104-105.)

Kuitenkin esimerkiksi Keltikangas-Järvinen (2010, 211) on kirjoittanut paljon lapsen stressistä, jota suuret lapsiryhmät päiväkodissa lisäävät. Vaikka toveriryhmä on lapselle tärkeä, on lapsen kasvaminen sosiaalisen ryhmän jäseneksi suurelta osin kiinni iästä ja kehitystasosta. Hänen mukaansa pieni, 1–2-vuotias lapsi kykenee olemaan vuorovaikutuksessa toisen lapsen kanssa vain muutaman tunnin kerrallaan. Tätä pidemmät ajat vain haittaavat lapsen sosiaalista kehitystä. Hänen mukaansa vasta lähempänä esikouluikää lapsi hyötyy ryhmistä. Myös Lehtinen (2001, 82-83) on kirjoittanut päiväkotiyhteisön haasteellisuudesta. Päiväkotiryhmä on lapsen näkökulmasta katsottuna haastava ja vaativa ryhmä. Lapsen on löydettävä oma paikka ryhmästä lasten ja aikuisten seasta. Hän tapaa päiväkodissa päivän aikana paljon ihmisiä, joten päivät ovat täynnä jatkuvia kohtaamisia. Lapset ovat päivän aikana monissa pienryhmissä ja kokoonpanoissa. Pienryhmät eivät aina ole pysyviä ja saattavat vaihdella montakin kertaa päivässä.

Turvattomassa ryhmässä henkilöiden välinen yhteishenki, koheesio, on huono ja henkilöiden välille syntyy helposti torjuntaa. Merkkejä huonosta yhteishengestä ovat vähäinen kommunikointi ryhmäläisten kanssa, negatiiviset tunteenpurkaukset, halluttomuus yhteistoimintaan ja syrjään vetäytyminen. Jos lapsi kokee olevansa hyväksytty ryhmään, tukee ryhmä lapsen kehitystä. Jos lapsi taas kokee, ettei hän ole

hyväksyty, se haittaa hänen kehitystään ja lisää riskiä syrjäytymiselle ja kiusaamiskokemukselle. On havaittu, että päiväkodissa jo kolmevuotiaiden ryhmissä on torjunnasta ja ryhmästä poissulkemisen merkkejä. (Repo 2015, 131-132.)

Lapsen kokema torjunta ja epäsuosio muiden ryhmäläisten osalta vaikuttavat lapsen vuorovaikutuksen laatuun toisten kanssa. Kokemukset myönteisistä vuorovaikutustilanteista jäävät vähäisiksi, jolloin lapsi ei voi harjoitella sosiaalista kompetenssia muiden lasten kanssa. Torjunta myös heikentää jatkuvasti lapsen itsearvostusta ja lisää toisiin lapsiin liittyviä negatiivisia kokemuksia. Se lisää hänen kielteisiä ajatuksia ja aikeita muita lapsia kohtaan ja näin ollen lisää muiden torjuntaa. Usein tällaiset lapset kokevat toiset lapset uhkaksi ja tulkitset vuorovaikutustilanteet kielteisesti. Torjutut lapset haluavat kuitenkin yleensä kuulua ryhmään, osallistua sen toimintaan ja tuntea itsensä hyväksytyksi, yhdeksi ryhmän jäseneksi. (Repo 2015, 132-133.)

2.3 Ystävyysuhteet varhaiskasvatuksessa

Lasten sosiaalisessa verkostossa ystävät ovat erittäin tärkeitä. Jo parivuotias lapsi alkaa ottamaan ystävien tarpeita ja oikeuksia huomioon eri tavalla kuin sisaruksiin. He eivät halua loukata ystäviään, eivätkä vaarantaa ystävyysuhteitaan. (Laine 2005, 150.) Laine (2005, 144) on määritellyt ystävyuden perheen ulkopuoliseksi suhteeksi, joka on vastavuoroinen, läheinen ja emotionaalisesti lämmin suhde. Ystävyteen liittyy yhteenkuuluvuuden ja samastumisen tunnetta sekä uskollisuuden, rehellisyyden ja luottamuksen tunteita. Salmivalli (2005, 41) kirjoittaa ystävyysuhteiden olevan vertaissuhteita läheisempiä. Niihin sitoudutaan ja niissä uskoudutaan eri tavalla. Ystävyuden tärkeimpiä asioita ovat vastavuoroisuus ja molemminpuoliset myönteiset suhteet. Lapsenkin ystävyysuhteissa laadulla on suuri merkitys. Kaikenlaiset ystävät eivät tue lapsen kehitystä. Lapset, joiden ystävyysuhteissa ei ole keskinäistä välittämistä, tukea, apua ja läheisyyttä, mutta paljon konflikteja ja vähän ratkaisukeinoja, ovat yksinäisempiä kuin lapset, joiden ystävyysuhteet tarjoavat myönteisempiä kokemuksia.

Ystävyyssuhteiden läheisyydellä tarkoitetaan ystävysten keskinäistä ajatusten, tunteiden ja persoonallisuuspiirteiden tuntemista. Kaikkein läheisin ja tärkein ystävyys-suhde lapsella on paras ystävä. Parasta ystävää tavataan usein ja heillä on jo yhteistä historiaa. Ystävyydessä on kysymys emotionaalisesta ja sosiaalisesta siteestä, johon liittyy paljon positiivisia tunteita. Parhaat ystävät jakavat ilot ja surut, ajatukset ja kokemukset sekä huolet, pelot ja ongelmat. He lohduttavat toisiaan ja kokevat ymmärretyksi tulemisen tärkeänä. Ystävyyssuhde edellyttää henkilöiden keskinäistä hyväksyntää, arvonantoa, kunnioitusta, luottamusta ja uskollisuutta. (Laine 2005, 145.)

Ystävyyteen kuuluvat yhtenä osana samanlaiset mieltymyksen-, kiinnostuksen- ja harrastuksenkohteet. He ovat usein saman ikäisiä ja samaa sukupuolta olevia. Ystävykset ovat usein myös samankaltaisia persoonallisuuspiirteiltään, sosiaaliselta käyttäytymiseltään, moraaliselta ajattelutavaltaan sekä sanallisilta ja älyllisiltä taidoiltaan. He ymmärtävät ja tulkitsevat toistensa tunteita ja ajattelua muita vertaisia paremmin. Ystävyys perustuu paljolti siis samankaltaisuuteen, mutta kaikkiin ikäkausiin liittyy myös kummankin osapuolta täydentäviä piirteitä, jolloin kumpikin lapsi oppii toiselta jotain. (Laine 2005, 147.)

Vastavuoroisuus kuuluu yhtenä tärkeänä osana ystävyyteen. Parhaat ystävät pyrkivät vastaamaan tasaveroisesti, sekä materiaalisesti että psyykkisesti, toisen tarpeisiin ja odotuksiin. Tämä näyttäytyy molemminpuolisena läheisyytenä, sitoutumisena, kunnioituksena ja prososiaalisena käyttäytymisenä. Prososiaalinen käyttäytyminen tarkoittaa sitä, että ystävykset haluavat edistää toistensa hyvinvointia hyötymättä siitä itse tai odottamatta siitä minkäänlaista vastapalvelua. Tällaisia piirteitä ystävyydessä ovat yhdessäolo, toisesta välittäminen ja huolehtiminen sekä ystävän lohduttaminen ja auttaminen. Vaikka tällainen käyttäytyminen on pyyteetöntä, ystävyyden sääntöjen mukaan prososiaalinen käyttäytyminen on molemminpuolista, jossa kumpikin antaa ja saa. Vastavuoroisuus voi olla positiivista tai negatiivista, ystävällistä tai epäystävällistä. Vastavuoroisuus ilmenee yleensä tasaveroisena toimintana toista kohtaan, jolloin hyvään vastataan hyvällä ja pahaan vastataan pahalla. Parhaimmillaan hyvässä ystävyyssuhteessa hyvään vastataan hyvällä ja paha teko sivuutetaan tekemällä vastapainoksi hyvä teko. (Laine 2005, 146-147.)

Eri-ikäisillä ystävyysuhteiden merkitys ja tehtävät ovat erilaisia. Päiväkoti-ikäiset oppivat ystävien kanssa esimerkiksi tunteiden säätelyä, oman vuoron odottamista ja tavaroiden jakamista. Tämän ikäisten lapsien mielestä ystävä on sellainen, joka haluaa tehdä samoja asioita kuin lapsi itse. Lapsien keskinäiset, mukavien yhteisten leikkien merkitys korostuu. Tutkimusten mukaan lapset, joilla on vastavuoroinen ystävyysuhteus, tulevat uusiin ryhmiin helpommin ja ovat yhteistyökykyisempiä, epäitsekämpiä ja itsevarmempia. He ovat vähemmän aggressiivisempia ja joutuvat toisten lasten kanssa konflikteihin harvemmin kuin lapset, joilla ei ole vastavuoroista ystävää. Koulun siirtymisen on myös havaittu olevan helpompaa lapsille, joilla on ystäviä. Ystävyysuhteiden pitkäaikaisempia merkityksiä on tutkittu kuitenkin melko vähän ja asiantuntijoiden mielestä osa tutkimuksista on kiistanalaisia. (Salmivalli 2005, 36-37.)

Ystävyysuhteet ovat myös hauraita ja haavoittuvaisia. Ongelmia ystävyysuhteisiin aiheuttaa ystävänsä epäluotettava toiminta, kuten luottamuksen pettäminen ja valehtelu. Huomion puute ja välinpitämätön suhtautuminen toisen tarpeisiin lisäävät myös ongelmia ystävänsä välillä. Ystävänsä loukkaa toisen epäkunnioittava toiminta ystävänsä tai hänen tavaroitaan kohtaan. Ongelmia aiheuttaa myös ystävänsä vastenmielisestä käyttäytymisestä, kuten esimerkiksi aggressiivisuudesta, varastelusta ja juonittelusta. Lisäksi ongelmia aiheuttaa kateus ja tasa-arvoton suhtautuminen ystävänsä kohtaan. (Laine 2005, 150-152.)

Lasten ystävyysuhteissa syntyvät konfliktit johtuvat usein siitä, että niiden osapuolet eivät ole vielä sisäistäneet ystävänsä rooliin liittyviä sääntöjä. Ystävyysuhteissa syntyneet konfliktit aiheuttavat kaikenikäisille ystäville mielipahaa. On kuitenkin havaittu, että lapset pystyvät sivuuttamaan konfliktit helpommin kuin aikuiset. Kehittyessään lapsen tarpeet, kyvyt ja mielenkiinnon kohteet voivat muuttua. Tämä voi vaikuttaa myös lapsen sosiaalisiin suhteisiin. Lapsi ei saa toisen seurasta enää samalla tavalla tyydytystä jos ystävykset kehittyvät eri tahtia ja eri suuntiin. Tällöin ystävyys saattaa vähitellen päättyä. Ystävyysuhteiden päättymiset kuuluvat normaalina ja välttämättöminä piirteinä lapsen kehitykseen. (Laine 2005, 153-154.)

2.4 Leikki lapsen sosiaalisissa suhteissa

Lapsi oppii parhaiten omaehtoisessa toiminnassa, jota hän pitää motivoivana ja merkityksellisenä. Lapselle tällaista toimintaa on leikkiminen. Leikki mahdollistaa lapsen monipuolisen ja kokonaisvaltaisen kehityksen: hän oppii leikin kautta itsestään, toisistaan ja ympäristöstään. (Ojanen ym. 2013, 196, 200.) Leikki kehittää lapsen sosiaalisia taitoja, ajattelua ja mielikuvitusta. Sen avulla lapsi voi harjoitella tunteita ja käydä läpi vaikeita asioita. Leikki on hauskaa ja se motivoi, palkitsee ja viihdyttää lasta. Sen avulla lapsi oppii, harjoittelee erilaisia asioita ja jäljittelee todellisuutta. Leikissä lapsi luo myös oman todellisuutensa. (Laine & Vilkkö-Riihelä 2005, 74.)

Lapsi ei voi kehittyä ilman sosiaalisia kontakteja. Leikki toimii kanavana lapsen ympäröivään maailmaan ja sosiaaliin suhteisiin. Jo puolitoista vuotiaan lapsen leikki on monipuolisempaa toisen lapsen, kuin aikuisen kanssa ja heitä kiinnostaa enemmän toiset lapset kuin aikuiset. Leikkiessä toisten lasten kanssa, lapsi saa kokemuksia sosiaalisista tilanteista. Leikki sisältää sääntöjä, rooleja, kuvitteellisia esineitä ja jonkinlaisia juonia. Joskus kompromisseja näistä asioista ei synny, mikä aiheuttaa ristiriitoja lasten välille. On tärkeää antaa lapsille mahdollisuus selvittää ristiriidat itse. Leikeissä lapset voivat harjoitella toisen huomioon ottamista. (Ojanen ym. 2013, 203-204.)

Lapsi rakentaa koko lapsuusiän taitoja leikkiä toisten lasten kanssa, joten leikkiä voidaan pitää myös yhteistyötaitojen perustana. Päiväkotiryhmää, johon lapsi kuuluu, voidaan pitää lapsen leikin toimintamahdollisuutena, jossa lapsi voi harjoittaa sosiaalisuuttaan. Päiväkotiryhmä voi olla jollekin lapselle ainoa paikka, jossa hän voi leikkiä toisten lasten kanssa ja saada vertaisryhmäkokemuksia. Siksi sitä voidaan pitää lasten kohtaamispaikkana, jossa lapset tutustuvat toisiinsa, solmivat kaverisuhteita ja voivat hakeutua päiväkotiajan ulkopuolellakin toistensa seuraan. (Viittala 2006, 155-156.)

Alle vuoden ikäinen lapsi leikkii tutustumalla ja kokeilemalla erilaisia leikkikaluja. Mielenkiinto samassa lelussa ei vielä pysy kauaa. Yksivuotias lapsi leikkii jo yksin ja kokeilee, kuinka nämä lelut toimivat ja mitä niillä voidaan tehdä. Kaksivuotias lapsi leikkii vielä paljon yksin, mutta leikki on jo pitkäkestoisempaa ja jäsentyneempää.

Tämän ikäiset lapsen leikkivät toisten lasten kanssa rinnakkaisleikkejä. Tällöin lapset leikkivät vierekkäin samaa leikkiä, mutta eivät vielä yhteistä leikkiä. Kahden ja kolmen ikävuoden välillä lapsia alkaa kiinnostaa enemmän esineiden toiminta, äänet ja valot, ja heidän yksinleikeissään alkaa olla jo juonta. Tällöin lapset alkavat leikkiä myös sivuavia leikkejä, jolloin he leikkivät omaa leikkiä, mutta lainaavat esimerkiksi jo tavaroita toisen leikkiin. Neljä-viisivuotiaat lapset leikkivät yhteisleikkejä. Tämän ikäinen lapsi pystyy leikkimään leikkejä, joissa on säännöt, ja jotka ovat järjestyneitä. (Laine & Vilkkö-Riihelä 2005, 75-76.)

Tyttöjen ja poikien sosiaalisten taitojen eroista on tehty erilaisia tutkimuksia. Keltikangas-Järvisen (2010, 179) mukaan pojat ja tytöt leikkivät pienestä pitäen eri tavoin. Pojat leikkivät usein ryhmissä, johon kaikki mahtuvat mukaan. Tyttöillä taas on usein paras ystävä, jonka kanssa leikitään. Usein jo kolmas leikkiin pyrkivä on liikaa. Näihin eroihin syitä ei tiedetä, mutta erilaisten tutkimusten mukaan verkostoituminen alkaa jo lapsilla.

Nykyään lasten leikeissä materian merkitys on lisääntynyt, mikä näkyy myös lasten sosiaalisten suhteiden rakentumisessa päiväkodissa. Joissakin päiväkodeissa omanlelunpäivänä lapset voivat tuoda omia lelujaan päiväkotiin. Uudet, kiehtovat lelut tuovat lapselle arvostusta ja valtaa. Lisäksi lapsi voi käyttää näitä keinona kaveruussuhteista neuvoteltaessa. Lapsi saattaa olla ryhmän huomion keskipisteenä uusien lelujen kanssa. Muut lapset saattavat kilpailla siitä, kuka saa leikkiä hänen kanssaan. Tämän lisäksi lapsi voi määrätä sen, kuka saa leikkiä hänen leluillaan sekä sen, kuinka niillä leikitään. (Estola, Puroila & Syrjälä 2013, 157.)

2.5 Yksinäisyys ja ryhmän ulkopuolelle joutuminen

Junttilan (2015, 13) mukaan yksinäisyyttä on se, että henkilöllä ei ole ketään, kenen kanssa puhua, tai ketään joka ymmärtää hänen ajatuksiaan, aikomuksiaan, tunteitaan ja toiveitaan. Se on myös tunnetta siitä, että on kelpaamaton ja ulkopuolinen, muiden joukkoon kuulumaton. Yksinäisyys on negatiivinen psyykkinen olotila, jossa henkilö kokee ahdistusta ihmissuhteista joko laadullisesti tai määrällisesti. Yksinäisyys ja yksin oleminen ovat kaksi eri asiaa. Yksin oleminen on fyysistä, kun taas

yksinäisyys on psyykkistä. Ihminen voi olla yksinäinen silloin, kun on muiden seurassa tai olla yksin olematta kuitenkaan yksinäinen. Yleensä nämä liittyvät kuitenkin toisiinsa erityisesti lapsilla. Tämä lisää haastetta yksinäisyyden tunnistamisessa.

Lapsen kokemukset ryhmään kuulumisesta ovat tärkeitä lapsen taidoille ja mielelle. Ulkopuolelle joutuminen lisää lapsen kokemuksia siitä, ettei hän ole merkityksellinen ihminen. Jos lapsi tulee ryhmän torjumaksi, hän menettää kontaktin muihin lapsiin. (Haapsalo, Kirkkopelto & Repo 2016, 12.) Junttilan (2015, 79-80) mukaan yksinäisyyden vähentämisessä ja ehkäisemisessä sosiaalinen kompetenssi on tärkeä tekijä. Sosiaalinen kompetenssi ja sosiaaliset taidot kehittyvät vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Tämän vuoksi ulkopuolelle jääneet lapset ovat heikossa asemassa, sillä heillä voi olla vain vähän myönteistä vuorovaikutusta muiden lasten kanssa. Tällöin lapsen sosiaaliset taidot ovat heikot eikä sosiaalinen kompetenssikaan pääse kehittymään.

Yksinäisyyteen ja muihinkin sosiaalisen käyttäytymisen ongelmiin liittyy läheisesti negatiivisen vuorovaikutuksen kehämalli. Tunne siitä, ettei osaa olla muiden kanssa, herättää lapsella tunteen epäonnistumisesta ja kyvyttömyydestä. Ulkopuolisuuden kokemus ja matala itsearvostus ja itsetunto lisäävät lapsen negatiivisia käsityksiä muista. Tällöin lapsi, joka on joutunut ryhmän ulkopuolelle, ajattelee jo ennen kuin edes kysyy, ettei hän kuitenkaan pääse ryhmän sisälle vaikka hän kuinka yrittäisi. Tällaisen ennakkokäsityksen kanssa on vaikea jaksaa ja uskaltaa edes yrittää. Vaikka lapsella saattaisikin olla toive päästä mukaan, muuttuu se kielteisen ennakkokäsityksen kautta varmuudeksi siitä, ettei niin tule käymään. Lapsi alkaa suojella itseään ajattelemalla jo valmiiksi pahaa niistä, jotka eivät hyväksy häntä joukkoonsa. Tämä taas johtaa siihen, ettei lapsi ainakaan pääse mukaan, vaan joutuu muiden torjumaksi ja saattaa saada ikävän epäsuositun maineen, joka vähentää edelleen hänen mahdollisuuksiaan päästä myönteiseen vuorovaikutukseen muiden kanssa. (Junttila 2015, 79-80.)

Tutkimuksissa on havaittu, että syrjäytyneet ja ryhmän ulkopuolelle joutuneet lapset ovat erityisessä riskiryhmässä ajautua tekemisiin kiusaamisen kanssa. Lapsiryhmissä on olemassa lisäksi myös riskiryhmässä olevia lapsia, jotka tulevat herkem-

min ryhmänsä torjumiksi kuin toiset. Heitä ovat esimerkiksi aggressiivisesti käyttäytyvät lapset, ujut, syrjäänvetäytyvät lapset sekä yksinäiset lapset. (Haapsalo ym. 2016, 13.)

2.6 Kiusaaminen varhaiskasvatuksessa

Kiusaamisen määrittelemisen on vaikeaa, sillä se tarkoittaa eri ihmisille eri asioita. Kiusaaminen on toistuvaa ja tahallista aggressiivista käytöstä ja kohdistuu puolustuskyvyttömään henkilöön, joka vahingoittaa häntä fyysisesti tai psyykkisesti. Kiusaamisen ja konfliktin välinen ero on se, että kiusaajan ja kiusatun välillä vallitsee vallan epätasapaino, kun taas konflikteissa ja riidoissa on usein kyse kahdesta suhteellisen tasaväkisestä henkilöstä, jotka riitelevät tai ovat eri mieltä jostakin asiasta. Kiusaamistilanteissa on epätasapainoa vallan käytössä. Kiusaaja voi olla esimerkiksi verbaalisesti taitavampi, iältään vanhempi, fyysisesti isompi tai hänellä voi olla enemmän kavereita tai korkeampi status ryhmässä. Joskus valta ei ole nähtävissä, vaan uhri voi kokea tilanteen sellaisenaan. (Kirves & Stoor-Grenner 2011, 4.)

Kukaan lapsi ei synny kiusaajaksi. Pienten lasten kiusaamisessa on enemmänkin kyse taitojen puutteesta, kuten esimerkiksi vielä kypsymättömistä ja puutteellisista vuorovaikutus- ja itsesäätelytaidoista. Lapsi ei välttämättä vielä kykene toimimaan ja käyttäytymään ryhmässä. Lapsen valtaavat vielä useasti hallitsemattomat ja itsekkäät mielihalut. Tällaisessa tilanteessa lapsi voi ryhtyä kiusaamaan muita. Ryhmällä, jossa lapsi toimii, on suuri vaikutus kiusaamiskäyttäytymiseen. Jos ryhmä vahvistaa kiusaamiskäyttäytymistä eikä toisenlaisia tapoja toimia lasten kanssa opeteta, voi kiusaamisesta tulla pysyvää. (Haapsalo ym. 2016, 11.)

Lasten kiusaaminen voidaan jakaa psyykkiseen, sanalliseen ja fyysiseen kiusaamiseen. Fyysiseen kiusaamiseen lasketaan kuuluvaksi muun muassa lyöminen, potkiminen, nipistely ja hiekan heittäminen toisen lapsen päälle. Sanalliseen kiusaamiseen kuuluvat haukkuminen, nimittely, hännäminen, lällättely ja toisen ulkonäön ja vaatteiden kommentointi. Psyykkinen kiusaaminen on ilveilyä, leikistä poissulkeamista, kiristämistä ja selän takana puhumista. (Kirves & Stoor-Grenner 2011, 6.)

Mannerheimin lastensuojeluliiton ja sosiaali- ja terveysministeriön rahoittama hanke ”kiusaamisen ehkäisy alle kouluikäisten lasten parissa”, on tehnyt laadullisen selvityksen siitä, millä tavoin kiusaamista esiintyy päivähoitossa Suomessa. Hankkeessa havainnoitiin lapsiryhmiä kahdeksassa päiväkodissa sekä haastateltiin 61 3–6- vuotiasta lasta, 24 vanhempaa ja 29 päiväkodin työntekijää. Hankkeen yksi tavoitteista oli saada tietoa kiusaamisilmiöstä lasten näkökulmasta. (Kirves & Stoor-Grenner 2010, 1-2.)

Selvityksen mukaan suurin osa lapsista oli joko itse joutunut kiusatuksi tai olivat nähneet, kun muita lapsia oli kiusattu. Kysyttäessä lapsilta, mitä kiusaaminen on, lapset mainitsivat sekä psyykkisiä, fyysisiä että sanallisia tekoja. Näitä olivat esimerkiksi lyöminen, potkiminen, nipistäminen, lällättely ja haukkuminen. Kun heiltä kysyttiin, mistä heille tulee paha mieli, lapset kertoivat sen tulevan leikkien ulkopuolelle ja ilman kavereita jäämisestä. Kun lapsilta kysyttiin, kuinka heitä on kiusattu, saatiin hyvin erilaisia vastauksia. Lasten haastattelujen tueksi tarvittiin usein vanhemman, kasvattajan tai muiden lasten havaintoja samasta asiasta, sillä pelkästään lasten vastauksista oli vaikea selvittää, oliko kyse kiusaamisesta. (Kirves & Stoor-Grenner 2010, 11-12.)

3 LAPSEN SOSIAALINEN KEHITYS

Sosiaalinen kehitys alkaa jo vastasyntyneellä ja jatkuu aina vanhuuteen saakka. Se on koko elämän pituinen prosessi. Kehitykseen vaikuttaa suuresti henkilön lapsuuden ja aikuisuuden ympäristö, kuten esimerkiksi perhe ja perherakenteet, yhteisön arvot ja asenteet sekä kulttuurin poliittiset ja taloudelliset rakenteet. Päivähoito, koulutus, harrastusmahdollisuudet ja erilaiset sosiaaliset palvelut ovat yhteiskunnan tarjoamia tukia perheille. Hyvinvoiva perhe kykenee huolehtimaan paremmin lapsen ja nuoren perustarpeista. Yksi tärkeimmistä asioista lapsen ja nuoren myönteiselle sosiaalisen kompetenssin kehitykselle on vanhempien tarjoama turvallinen kiintymyssuhde: vahva, kestävä, rakastava ja huolehtiva side huoltajien ja lapsen välillä. Perhe antaa lapselle ensimmäisiä kontakteja yhteisön ja kulttuurin arvoihin. Nämä ovat myös tärkeitä lapsen sosiaaliselle kehitykselle. Kun kontaktit lisääntyvät, lapsi saa uusia virikkeitä kasvavasta sosiaalisesta maailmastaan. (Laine 2005, 125.)

Lapsen kehitys ei kulje tasaisesti, vaan portaittain. Kun lapsi on saavuttanut yhden kehitysaskelen, hän nousee seuraavalle portaalle, jolla hän viipyy kehitystehtävän vaatiman ajan. (Keltikangas-Järvinen 2012, 21.) Jokainen ihminen on myös syntyvästään asti yksilö. Yksilöllisyyteen vaikuttaa ympäristön lisäksi geeniperimä, mikä vaikuttaa henkilön luonteenpiirteisiin ja näistä muodostuvaan temperamenttiin. Nämä vaikuttavat lapsen käyttäytymistapaan suunnaten näin lapsen ja nuoren persoonan ja sosiaalisen kompetenssin kehittymistä. Persoonallisuuteen vaikuttavat myös esimerkiksi koulu, erilaiset elämäkokemukset ja tärkeät tapahtumat. (Laine 2005, 126.)

3.1 0 - 3- vuotias lapsi

Lapsen ensimmäisen ikävuoden yksi tärkeimmistä kehitystapahtumista on perusturvallisuuden syntyminen. Vastasyntynyt lapsi on vielä täysin vanhempiansa armoilla, joten turvallisuuden tunteen luominen on paljon kiinni lasta hoitavista aikuisista. Turvallisuuden tunne auttaa lasta luottamaan ihmisiin sekä siihen, että hänen

tarpeistaan huolehditaan. Myöhemmin elämässä sen vaikutukset näkyvät itsetunnossa ja itsevarmuudessa sekä optimismissa ja tulevaisuuteen luottamisessa. (Jarasto & Sinervo 1997, 28.)

Vuorovaikutus ja kiintymyssuhde lapsen tunnetasolla tärkeisiin läheisiin, häntä hoitaviin aikuisiin, on lapsen sosiaalisten taitojen ja sosiaalisen kehityksen perusta. Se ei tarkoita, että lapsen ensimmäiset ikävuodet lopullisesti määräisivät lapsen kehityksen suunnan, mutta se mahdollistaa lapsen tasapainoisen kehityksen ensimmäisten ikävuosien aikana sekä antaa paljon resursseja ihmisen myöhemmälle elämälle. (Keltikangas-Järvinen 2012, 24.)

Kiintymyssuhdeteorian perusteet on luonut Bowlby. Teoriassa on kyse lapsen kiintymisestä häntä hoitaviin aikuisiin. Pieni lapsi kasvaa psyykkisesti tasapainoiseksi yksilöksi vain läheisessä suhteessa hänelle emotionaalisesti tärkeiden ihmisten kanssa. Tämä läheinen herättää lapsessa turvaa hakevan käyttäytymisen ja tarpeen ylläpitää jatkuvaa kontaktia tämän läheisen kanssa. Jo pelkkä eron uhka tästä läheisestä aiheuttaa lapselle ahdistusta. Tämä kiintymyssuhde hänelle läheiseen henkilöön on pitkään kestävä ja emotionaalisesti merkittävä. (Keltikangas-Järvinen, 2012, 27-28.)

Lapsi saattaa alkaa vierastamaan noin kuuden-kymmenen kuukauden iässä. Tässä iässä lapsi alkaa ensimmäisiä kertoja ymmärtää olevansa oma minänsä, erillinen henkilö. Lapsen oman minän rajat ovat vielä heikot, joten joutuessaan erilleen tutuista, lapsi kokee turvattomuutta. Lapsi on oppinut kiintymään häntä hoitaviin aikuisiinsa. Tämä on pohja lapsen kyvyille rakastaa ja muodostaa ihmissuhteita. Lapsen sosiaalinen vaihe alkaa noin kymmenen kuukauden iässä, jolloin hän alkaa koko ajan enemmän jäljitellä aikuisen liikkeitä ja puheita. Vuoden vanhana lapsi haluaa olla kaiken keskipiste. Lapsi tarvitsee vanhemmilta aikaa, seuraa, keskustelua ja leikkiä. Hän alkaa seurata myös muiden lasten leikkiä. (Jarasto & Sinervo 1997, 29, 31-32.)

Lapsi kehittyy toisen vuoden aikana paljon. Hän kiinnostuu ympäristöstään ja alkaa tutkimaan sitä yhä enemmän. Lapsi siirtyy konttaamisesta kävelemiseen, äänteilyistä sanoihin ja alkaa syödä itse. Lapsi aistii ja havainnoi erilaisia tunteita ja toimintoja sekä omaksuu paljon uusia käsitteitä. Kahden vuoden iässä lapsella alkaa

esiintyä ensimmäisiä oireita uhmaiästä eli itsenäistymisvaiheesta. Lapsi tulee tietoisemmaksi omasta minästään ja hänelle alkaa tulla enemmän omaa tahtoa. Pari vuotias lapsi erottaa jo sanat ”minä” ja ”sinä”, vaikka käyttääkin itsestään vielä omaa nimeään. (Jarasto & Sinervo 1997, 32-35, 39.)

Lapsi kiinnostuu toisista lapsista, mutta opettelee vielä tulemaan heidän kanssaan toimeen. Lapsi on vielä itsekäs ja minäkeskeinen. Rinnakkaisleikki ja toisten jäljittely lisääntyvät, mutta lasten suunniteltu leikki ei useinkaan vielä kaksivuotiaalta onnistu. Usein lasten leikeissä syntyy kiistaa leluista, sillä lapset saattavat leikkiä samaa leikkiä, jolloin jokainen lapsi haluaisi saman lelun. Hän ei vielä kykene asettumaan toisen asemaan ja ottamaan toisen toiveita huomioon. Lisäksi lapsi kohtelee muita lapsia vielä esineinä, mikä vaikeuttaa lasten yhdessäoloa. Hän saattaa tönäistä tai purra toista lasta tarkoittamatta sillä mitään pahaa. Se on tämän ikäisen lapsen tapa lähestyä ja tutustua toisiin lapsiin. Tähän lapsi tarvitsee aikuisen neuvoja, ohjausta ja mallia. Leikki isompien lasten kanssa sujuu jo vähän paremmin, vaikka lapsi saattaaakin häiritä, tuhota, kaataa tai levittää lelut. Leikkiminen eri-ikäisten lasten kanssa sujuu harvoin ilman erimielisyyksiä. Nämäkin tilanteet ovat kuitenkin hyödyksi lapselle: lapsi tarvitsee tällaisia tilanteita tullakseen sosiaalisesti yksilöksi. (Jarasto & Sinervo 1997, 38-39.)

Lähestyessään kolmatta vuotta, lapsi oppii puhumaan monipuolisemmin ja hän ymmärtää jo enemmän kuin mitä itse vielä puhuu. Myös leikki alkaa monipuolistua. Aiemman tutkimisen ja tietojen keräämisen rinnalle tulevat yksinkertaiset roolileikit sekä lelut leikkimisen välineinä alkavat kiinnostaa lasta enemmän. Leikki ei ole vielä johdonmukaista, eikä se muodosta kokonaisuutta, vaan se koostuu pienemmistä, irrallisista tapahtumista. (Jarasto & Sinervo 1997, 42.)

3.2 3 - 6- vuotias lapsi

Kolmen ja kuuden ikävuoden välillä lapsen sosiaalinen kompetenssi laajenee ja monipuolistuu. Lapsi pystyy aiempaa enemmän hahmottamaan ympäristönsä tapahtumia ja kuvaamaan niitä kielellisesti. Kielitaito näkyy myös sosiaalisissa vuorovaikutuksessa ja käyttäytymisessä, esimerkiksi lapsen innokkuutena mielikuvitus- ja

roolileikkeihin yhdessä toisten lasten kanssa. Lapsi kokee ryhmässä yhteenkuuluvuuden tunnetta ja ymmärtää jo sosiaalisten suhteiden pysyvyyttä. Tässä iässä lapsi alkaa pitämään joitakin lapsia ystävänä. Hän kykenee jo arvioimaan omaa käyttäytymistään, jakamaan tavaroitaan muiden lasten kanssa sekä odottamaan vuoroaan. Esimerkiksi lasten yhteiset leikit antavat hyvän mahdollisuuden näiden asioiden harjoitteluun. (Ahonen ym. 2014, 62.)

Kiinnostus muita lapsia kohtaan kasvaa edelleen. Lapsi kaipaa oman ikäistä seuraa enemmän. Kielitaidon parantuessa lasten riidat ja erimielisyydet vähenevät, kun taas sanalliset hyökkäykset ja kiusoittelut muita lapsia kohtaan lisääntyvät. Lapset jakavat leluja ja vuoroja jo itse, mutta eivät vielä aina pysy suunnitelmissaan. Useimmiten asiat pystytään neuvottelemalla selvittämään. Lapsi alkaa leikkiä mieluiten kahden-kolmen hengen ryhmissä ja rinnakkaisleikki vähenee. Kiinnostus tekemistä kohtaan ohjaa tämän ikäisten lasten ryhmän muodostumisen, joten leikit syntyvät edelleen usein toiminnan ympärille. (Jarasto & Sinervo 1997, 61.)

3 - 6-vuotiaan lapsen käsitys muista ihmisistä on vielä jäsentymätön. Hän saattaa kuvata toista lasta esimerkiksi "kivaksi", "kiltiksi" ja "tuhmaksi". Lapsi ei kykene vielä erottamaan ihmisen fyysisiä ja psykologisia ominaisuuksia toisistaan, eikä ymmärrä vielä luonteenpiirteiden pysyvyyttä eri tilanteissa ja eri ajankohtina. Lapsi kiinnittää huomiota useimmiten ihmisten tai tilanteiden ulkoisiin ominaisuuksiin: iso poika on paha ja pieni poika on kiltti. Lapsen valitessa ystäviään, muodostuu näkemys ystävästä lapsen omasta näkökulmasta. Ystävä on kiva, kun leikkii hänen kanssaan. Kuvaillessaan lasta, vaikuttaa kuvaukseen enemmän välitön, tilanteeseen liittyvä tieto, kuin menneisyyteen liittyvä tieto. Lapsi pystyy erottamaan esimerkiksi rohkean ja pelokkaan käytöksen, mutta he ajattelevat sen tilannekohtaiseksi käytökseksi, eivätkä luonteenpiirteiksi. Lapsi pystyy erottamaan tunteita ja ajatuksia, mutta sekoittaa vielä toiminnan ja tunteet keskenään, lapset voivat kokea esimerkiksi mattoja ulkona piiskaavan äidin vihaiseksi. Usein lapsi sekoittaa myös tahallisen ja tahattoman käytöksen, mikä aiheuttaa usein riitaa lasten välille. (Laine 2005, 93-94.)

Viisi vuotiaalle lapselle kieli on jo väline, jolla hän pystyy ymmärtämään ympäröivää maailmaa. Keskustelu muiden lasten kanssa on selvempää ja monipuolisempaa vuorovaikutusta kuin pienemmillä lapsilla. Leikissä ja kavereiden kanssa keskustellessa lapsi muokkaa uudet tiedot oman maailmansa mukaisiksi. Viisivuotias lapsi

on mukautunut jo ympäristöönsä ja on entistä joustavampi. Lapsi on avulias ja yhteistyöhaluinen sekä pystyy ottamaan jo huomioon toisen tunteet. Hän osaa olla hienotunteinen, mutta on oppinut jo huomaamaan, mikä toista ärsyttää tai miellyttää. Lapsi tietää tarkasti, kuinka saa haluamansa asiat ja keneltä. (Jarasto & Sinervo 1997, 66.)

Viisi-kuusivuotiaat ovat puheliaita ja sosiaalisesti kiinnostuneita muista lapsista. Riitaa syntyy yhä vähemmän, sillä lapsen kielitaito on parantunut ja hän on alkanut sietämään erilaisia asioita sekä neuvottelemaan asioista kompromisseja. He keskustelevat ja neuvottelevat asioita sekä jakavat vuoroja ja leluja. Sanallista aggressiota kuitenkin tapahtuu, vaikka lapsi onkin oppinut sietämään erilaisia asioita ja hillitsemään suuttumuksensa. (Jarasto & Sinervo 1997, 67.)

Lapset alkavat olla entistä kiinnostuneempia ryhmäleikistä. Tämän ikäinen lapsi pyrkii todelliseen vuorovaikutukseen toisen lapsen kanssa. Ryhmän valinta ei synny enää toiminnan ympärille, vaan lapsi valitsee ryhmän ystäviensä mukaan. Yleensä ryhmään kuuluu kahdesta neljään lasta. Lapsi kykenee ymmärtämään ryhmän sääntöjä ja toimimaan niiden mukaan. Hän suostuu leikkimään jo useampaa eri roolia ja väistymään syrjään, jos yhteinen leikki sitä vaatii. Ryhmässä voi kuitenkin vielä syntyä riitoja ja erimielisyyksiä, sillä kaikki lapset eivät kykene leikkimään ja noudattamaan roolijakoa yhtä kauan. Läheiset ystävät voivat vaihtua usein, mikä aiheuttaa lapsessa aitoa pettymystä ja pahaa mieltä. Lapsi ymmärtää sanavarastonsa ja kontaktimahdollisuuksiensa lisääntyneen, mikä synnyttää lapsen halun tehdä vaikutus. Lapsi leuhkii ja mahtailee sekä peittää mahdolliset puutteet suurilla sanoilla. Tällöin kodista, perheestä ja leluista kerrotaan mahtavia juttuja. (Jarasto & Sinervo 1997, 67.)

4 LAPSEN SOSIAALINEN KOMPETENSSI

Sosiaaliseen kompetenssiin on yhdistetty monia asioita ja siitä on paljon erilaisia määritelmiä, vaikka mikään näistä määritelmistä ei ole yleisesti hyväksytty. Salmivalli (2005, 71-72) käyttää sosiaalisen kompetenssin kuvauksessaan Reschlyn ja Greshamin (1981) sosiaalisen pätevyyden mallia sekä Poikkeuksen (1996, 99-107) sosiaalisen kompetenssin mallia. Hyvän sosiaalisen kompetenssin omaava henkilö saavuttaa tehokkaasti omia päämääriään ja tavoitteitaan niin, että vuorovaikutussuhteet muihin säilyvät myönteisinä. Poikkeus on määritellyt sosiaalisen kompetenssin ”yksilön kyvyksi käyttää onnistuneesti henkilökohtaisia ja ympäristössä olevia resursseja ja siten saavuttaa haluamiaan henkilökohtaisia ja sosiaalisia tavoitteita”.

Reschlyn ja Greshamin sosiaalisen kompetenssin malli on jaoteltu sosiaalisiin taitoihin ja muihin sopeutumista edistäviin taitoihin, jotka mahdollistavat sosiaalisesti pätevän toiminnan. Nämä muut taidot pitävät sisällään kyvyn toimia itsenäisesti, riittävän fyysisen ja kielellisen kehityksen sekä akateemiset taidot. Myöhemmin malliin on lisätty kolmanneksi osa-alueeksi toverisuosio. Poikkeus jaottelee sosiaaliseen kompetenssiin kuuluvaksi sosiaaliset taidot, sosiokognitiiviset taidot, negatiivisen käyttäytymisen puuttumisen sekä myönteiset toverisuhteet. Malliin lasketaan kuuluvaksi myös myönteinen minäkuva, motivaatio ja odotukset. Myöhemmin eri asiantuntijat ovat tarkastelleet sosiaalista kompetenssia myös tunteiden ja niiden säätelyn näkökulmasta sekä motivaation ja ympäristön näkökulmasta. (Salmivalli 2005, 72-74.)

4.1 Sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot

Keltikangas-Järvisen (2010, 17-18) mukaan sosiaaliset taidot eivät ole synnynnäisiä, vaan ne opitaan kokemuksen ja kasvatuksen kautta. Sosiaaliset taidot tarkoittavat kykyä olla muiden ihmisten kanssa sekä taitoa selvittää sosiaalisista tilanteista. Se tarkoittaa kykyä tulla toimeen muiden kanssa riippumatta siitä, miten seurallinen hän on tai kuinka paljon hän pitää muiden seurasta ja heidän kanssaan olemises-

taan. Henkilön sosiaalisuus edesauttaa sosiaalisten taitojen hankkimista. Keltikangas-Järvinen muistuttaa, että sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot usein sekoitetaan. Sosiaalisuus on synnynnäinen temperamenttipiirre. Se on halua olla ihmisten kanssa, kiinnostusta muita ihmisiä kohtaan sekä valmiutta lähestyä heitä.

Kuten sosiaalisen kompetenssin määrittelyllä, myös sosiaalisilla taidoilla on monenlaisia määrittelyjä. Yhteistä näille määritelmille kuitenkin on, että niitä pidetään opittuina taitoina. Tehokas, tilanteeseen sopiva sanallinen tai sanaton käyttäytyminen, johon toiset henkilöt reagoivat myönteisesti, on sosiaalisesti taitavaa käyttäytymistä. Sosiaaliset taidot ovat vuorovaikutukseen sidottuja, sillä esimerkiksi ajoitus ja vastavuoroisuus ovat monissa tilanteissa tärkeitä. Sosiaaliset taidot määritellään niiden seurausten perusteella: sosiaalisesti taitavaa käyttäytymistä on yksilön käyttäytyminen, kun se johtaa konkreettisissa tilanteissa myönteisiin sosiaalisiin seuraamuksiin. Lasten kohdalla se tarkoittaa esimerkiksi leikkiin mukaan pääsemistä tai ystävyysuhteen syntymistä. (Salmivalli 2005, 79-80.)

Sosiaaliset taidot siis opitaan, mutta lasten välillä on synnynnäisiä eroja siinä, kuinka sosiaalisia he ovat, eli kuinka kiinnostuneita he ovat muista ihmisistä (Keltikangas-Järvinen 2012, 61). Lapsen sosiaalisuus näkyy kiinnostuksena muihin ihmisiin. Lapsi hymyilee, tarkastelee uteliaasti vierasta ja ottaa nopeasti häneen kontaktia. Lapsi saattaa tarkastella vierasta läheltä ja vastata kysymyksiin ilman pitkää miettimisaikaa. Korkea sosiaalisuus on lapsella hyvä asia. Koska lapsi on usein hyväntuulinen ja aurinkoinen sekä lähestyy helposti muita ihmisiä, on sekä lasten että aikuisten helppo pitää hänestä. Tällöin lapsi saa palautetta, jota kaikki tarvitsisivat. Usein hänen lähestymisyrittänsä palkitaan, joten jokainen vuorovaikutus lisää hänen kiinnostustaan muita ihmisiä kohtaan. Jos lapsen sosiaalisuus on matala, hänellä on esimerkiksi taipumusta vetäytyä leikkimään yksin. Tämä ei ole kuitenkaan huono asia, jos lapsen sosiaaliset taidot riittävät muiden kanssa olemiseen. (Keltikangas-Järvinen 2012, 50, 61.)

4.2 Sosiokognitiiviset taidot

Hyvän sosiaalisen kompetenssin mukaan henkilö saavuttaa sosiaalisissa vuorovaikutustilanteissa tavoitteitaan ja päämääriään niin, että myönteiset vuorovaikutussuhteet muihin säilyvät. Tämän mahdollistavat sosioemotionaaliset- ja sosiokognitiiviset taidot. Omien tunteiden havaitseminen, käsittely ja hallinta sekä kyky asettua muiden asemaan ovat tärkeitä asioita vuorovaikutustilanteissa. (Laine 2005, 114.)

Kykyä tehdä oikeita havaintoja, päätelmiä ja tulkintoja sosiaalisissa tilanteissa kutsutaan sosiokognitiivisiksi taidoiksi. Tähän liittyvät läheisesti henkilön aiemmat kokemukset sosiaalisista suhteista ja vuorovaikutustilanteista. Erityisesti pitkäkestoiset, muistiin tallentuneet sosiaaliset skeemat eli henkilön sisäistetyt vuorovaikutusmallit vaikuttavat suuresti henkilön toiminnan ohjauksessa. Näiden mallien avulla henkilö kykenee valmistautumaan tilanteisiin ja ennakoimaan, mitä seuraavaksi tapahtuu. Sosiaaliset skeemat voivat myös vääristää henkilön havaintoja ja tulkintoja sosiaalisissa tilanteissa. (Salmivalli 2005, 87-88.)

Esimerkiksi aggressiivisia lapsia tutkittaessa on huomattu, että lapsen tai nuoren aggressiivisen käytöksen takaa löytyy puutteita tai vääristymiä sosiokognitiivisista taidoista. Tilannevihjeiden sijasta aggressiivinen lapsi käyttää usein pelkästään aikaisempia kokemuksiaan hyväksi, ja jos hän kiinnittää huomiota vuorovaikutustilanteissa vihjeisiin, kiinnittyy hänen huomionsa usein aggressiivisiin vihjeisiin. Lapsi tulkitsee tilanteet tahallisen vihamielisiksi silloinkin, kun tilannevihjeet eivät tue tätä tulkintaa. Näillä lapsilla on usein syy, miksi odottaa muilta vain vihamielistä suhtautumista. Nämä syyt voivat johtua aikaisemmista kokemuksista: aggressiiviset lapset ovat usein epäaggressiivisia lapsia useammin joutuneet aggression kohteeksi. Näiden kokemusten pohjalta lapselle muodostuneet skeemat ohjaavat lapsen toimintaa. Tämän ymmärtäminen tekee lapsen käytöksen ymmärrettävämmäksi. Aggressiivisen lapsen toiminta ryhmässä johtaa monesti kehään, jossa lapsi tulee usein torjutuksi, mikä edelleen vahvistaa lapsen uskomusta siitä, että häneen suhtaudutaan vihamielisesti. Lapsi usein koston, mikä johtaa jälleen kielteiseen reaktioon ryhmän puolelta. (Salmivalli 2005, 89-91.)

Sosiokognitiivisesti taitava henkilö siis tekee havaintoja ihmisten puheesta ja käyttäytymisestä sekä muodostaa oikeita tulkintoja ja päätelmiä muiden henkilöiden tunteista, ajatuksista, aikeista ja käyttäytymistavoista. Vuorovaikutustilanteissa henkilö huomaa sosiaalisia vihjeitä, tunnistaa henkilöiden välisiä ristiriitoja sekä erilaisia käyttäytymisen syitä. Hän kykenee arvioimaan oman käyttäytymisen vaikutuksia muihin, korjaamaan palautteen perusteella omaa toimintaansa sekä ennakoimaan oman ja muiden toiminnan seurauksia. Henkilö tietää, kuinka käyttäytyä saadun palautteen perusteella niin, että hän ei ärsytä muita. (Laine 2005, 114-115.)

Lapsilla nämä taidot voivat olla vielä todella eritasoisia. Osa lapsista tulkitsee muita paremmin toisten lasten tunteita, ajatuksia ja aikomuksia. He osaavat myös ennakoita oman toimintansa seurauksia. Osa lapsista tekee kuitenkin vielä paljon virhearvioita sosiaalisissa vuorovaikutustilanteissa. Jotkut lapset pystyvät tekemään erilaisia toimintasuunnitelmia tavoitteidensa saavuttamiseksi. Tällöin lapsen täytyy kuitenkin pystyä ennakoimaan sekä oman että muiden lasten toiminnan seurauksia. (Salmivalli 2005, 87-88)

Moraaliajattelu liittyy myös läheisesti sosiaaliseen kompetenssiin. Laine (2005, 129-131) käyttää kirjassaan Piagetin (1975) lapsen moraalisen ajattelun kehityksen mallia. Moraaliajattelu vaikuttaa siihen, minkälainen käyttäytyminen nähdään oikeana ja mikä vääränä, mikä on sopivaa tai mikä epäsopivaa. Piaget jakaa alle 9-vuotiaan lapsen moraalikehityksen kahteen vaiheeseen. Ensimmäisessä vaiheessa lapsi ajattelee mutkattomasti: hyvät asiat ovat miellyttäviä ja huonot asiat ikäviä. Hän on vielä todella itsekes. Lapsi ei osaa asettua vielä toisen asemaan, eikä pysty ottamaan huomioon toisen tarpeita ja oikeuksia. Auktoriteettia kohtaan tunnetaan kunnioitusta ja heitä totellaan. Lapsi pyrkii välttämään rangaistuksen pelossa tekoja, jotka eivät ole sallittuja. Teon pahuus riippuu siitä, miten suuren rangaistuksen siitä saa. Toisessa vaiheessa lapsi on vielä itsekeskeinen ja oma etu menee vielä toisen edun edelle. Hän tulkitsee sääntöjä omaksi hyödykseen: asian hyvyys tai pahuus riippuu siitä, minkälaisia seurauksia ne aiheuttavat itselle. Suhteet muihin ihmisiin toimivat välineinä saada itselle hyötyä. Lapsi tavoittelee sosiaalista hyväksyntää tekemällä asioita oikein.

Eri kulttuureissa painotetaan ja arvostetaan erilaista sosiaalista kompetenssia. Siksi on tärkeää suhteuttaa henkilön sosiaalinen kompetenssi häntä ympäröivään maailmaan, sen kulttuuriin ja alakulttuuriin. Varsinkin lasten kohdalla sosiaalisen kompetenssin kehityksessä täytyy huomioida tämän lisäksi myös lapsen ikä. (Laine 2005, 115.)

4.3 Sosioemotionaaliset taidot

Salmivalli (2005, 109) nostaa kirjassaan esille tunteiden vaikutuksen sosiaaliseen kompetenssiin. Emotionaaliset tekijät, kuten tilannevihjeiden tunteellisuus, oma tunnetila ja sen tunnistaminen sekä tunteellisuus muita ihmisiä kohtaan, vaikuttavat tiedonkäsittelyprosessiin sosiaalisissa suhteissa ja vuorovaikutustilanteissa. Emotionaalinen suhde muihin ihmisiin, joiden kanssa henkilö toimii, vaikuttaa myös havaintojen tekemiseen, sosiaalisiin tavoitteisiin ja toimintasuunnitelman valintaan. Henkilön tunteellisuus vaikuttaa myös siihen, kuinka hän omaa toimintaansa arvioi ja mitä toimintasuunnitelmaa hän käyttää. Sosiaaliseen tiedonkäsittelyprosessiin vaikuttavat myös henkilön yleinen tunteellisuus, temperamentti, tilanteessa vallitseva mielentila sekä kyky hallita ja säädellä tunteita.

Lapsen käyttäytymiseen vertaisten kanssa vaikuttavat monet asiat. Jotkut lapset ovat esimerkiksi hiljaisia, arkoja tai ujoja, kun taas osa lapsista on helpommin ärtyviä ja joutuvat usein tunteiden valtaan. Samanlaiset tilannetulkinnat aiheuttavat eri lapsilla erilaisia tunteita. Lapsen tunteellisuus, tunteiden voimakkuus ja kyky säädellä niitä, vaikuttavat myös toimintaan muiden lasten kanssa. Mutta esimerkiksi tunteiden liikkahallinta ei kuitenkaan ole välttämättä hyvä asia. Hieman impulsiivinen lapsi on luultavasti sosiaalisesti pätevämpi, kuin tunteita ylikontrolloiva lapsi. (Salmivalli 2005, 110-111.)

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Opinnäytetyön aihetta miettiessäni tiesin heti, että haluaisin tehdä opinnäytetyöni lapsiin liittyen. Minua kiinnosti erityisesti päiväkotilasten keskinäinen kiusaaminen, sillä tästä aiheesta on viimeaikoina kirjoitettu paljon. Tutkimusten mukaan lähes jokainen päiväkotilapsi on joko itse kokenut kiusaamista tai nähnyt, kun toisia lapsia kiusataan (Kirves & Stoor-Grenner 2010, 11). Olen myös itse huomannut eri päiväkodeissa työskennelleenä, että konflikti- ja riitatilanteet päiväkodissa ovat melko tavallisia. Aloinkin miettiä, kuinka tärkeää kiusaamisen vastakohta, ystävyys, on lapselle. Näin päädyin tutkimaan opinnäytetyössäni lasten kokemuksia ystävyydestä ja sen merkityksestä lapselle. Otin kuitenkin kiusaamisnäkökulman työhöni, sillä haluan tutkia kiusaamistilanteiden esiintyvyyttä päiväkodissa sekä niiden vaikutusta lasten välisiin kaverisuhteisiin.

Yhteistyötahokseni valikoitui yksi päiväkotia Alajärveltä. Päiväkoti, kasvattajat ja lapset olivat minulle jo entuudestaan tuttuja, sillä olen työskennellyt päiväkodissa opintojeni ohessa. Mielestäni tämä oli hyvä lähtökohta tutkimuksen tekemiselle, sillä luottamus lapsiin oli jo muodostettu. Päiväkodissa, jonka kanssa tein yhteistyötä, on kaksi ryhmää, 0 - 3- vuotiaiden ryhmä ja 4 - 6- vuotiaiden ryhmä. Tutkimukseni rajasin 4-6- vuotiaisiin lapsiin.

Aloitin opinnäytetyöni keväällä 2016 tutkimuksen suunnittelemisella ja aiheeseen tutustumisella. Tämän jälkeen hain tutkimuslupaa. Aloitin kirjoittamaan teoreettista viitekehystä ja tutustumalla tutkimuksenteon periaatteisiin sekä valitsemiini tutkimusmenetelmiin. Laadin teemahaastattelua varten haastattelurungon ja annoin päiväkotiin vanhemmille jaettavaksi lupakyselyt heidän lapsensa tutkimukseen osallistumisesta. Tutkimusluvan saatuaani haastattelin ja sadutin lapsia päiväkodissa, jonka jälkeen aloitin ensimmäisten haastatteluiden litteroinnit. Keväällä 2017 kirjoitin teoreettisen viitekehysten loppuun ja litteroin loput haastattelut puhtaaksi tekstiksi. Aloitin tutkimustulosten tarkastelun ja kirjoitin loppukevästä koko opinnäytetyöni valmiiksi.

5.1 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Tutkimukseni tavoitteena on tutkia lasten välistä ystävyyttä päiväkodissa. Tavoitteena on saada lasten omakohtaisia mietteitä ja kokemuksia ystävyyydestä sekä ymmärtää, mitä se heille merkitsee. Selvitän myös, mitä lasten keskinäiseen ystävyyteen kuuluu. Lisäksi tavoitteenani on tutkia, ovatko lapset yksinäisiä päiväkodissa ja esiintyykö siellä kiusaamista. Tutkimuksessani haluan myös selvittää, mitä lapset ajattelevat ystävyyydestä ja kiusaamisesta sekä miltä sekä ystävyys että kiusaaminen heistä tuntuu. Tutkimuksessa halusin myös selvittää kiusaamisen esiintyvyyttä päiväkodissa ja sen vaikutusta lasten keskinäisiin kaverisuhteisiin.

Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Mikä merkitys kaverisuhteilla on 4-6- vuotiaille lapsille?
2. Kokevatko 4-6- vuotiaat lapset päiväkodissa kiusaamista?

5.2 Laadullinen tutkimus

Laadullisen eli kvalitatiivisen tutkimuksen lähtökohtana on todellisen elämän kuvaaminen ja sen tavoitteena kohteen kokonaisvaltainen tutkiminen luonnollisissa, todellisissa tilanteissa. Kvalitatiivinen tutkimus pyrkii löytämään ja paljastamaan asioita suosien ihmistä tiedon keruun välineenä. Aineistonkeruumenetelmiksi valitaan menetelmiä, joissa tutkittavien näkökulmat ja ”ääni” pääsevät esille. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa sen mikä on tärkeää, ei määrää tutkija vaan tutkittavat. Tutkittavat valitaan tarkoituksen mukaisesti ja tutkimus toteutetaan joustavasti suunnitelmia tarpeen mukaan muuttamalla. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 161, 164.) Laadullisessa tutkimuksessa ollaan enemmän kiinnostuneita yksityiskohtaisista kuin yleisluontoisista asioista. Tilanteista, joita ei voida tutkia kokeen avulla, halutaan saada tietoa tietynlaisista tapauksiin liittyvistä syyseuraussuhteista. (Metsämuuronen 2008, 14.)

Halusin tutkia opinnäytetyön aihetta lapsen näkökulmasta. Laadullinen tutkimusote sopii työhöni hyvin, sillä sen avulla saan esille lapsien omakohtaisia kokemuksia ja ajatuksia ystävyyydestä. Aineistonkeruumenetelmiksi valitsin teemahaastattelun,

joka on yksi laadullisen tutkimuksen tutkimusmenetelmistä. Toiseksi menetelmäksi valitsin lasten saduttamisen. Olin aikaisemmin tutkimuslupaa hakiessa ajatellut haastatella myös vanhempia. Jätin tämän kuitenkin pois, sillä opinnäytetyöstäni olisi tullut melko laaja ja iso työ yhdelle ihmiselle. Joten lopulta päätin keskittyä tutkimaan asiaa vain lasten näkökulmasta.

5.2.1 Teemahaastattelu

Laadullisessa tutkimuksessa haastattelut ovat usein avointen kysymysten esittämistä valituille henkilöille tai ryhmille. Haastattelijan tulee ennen haastattelutilannetta tutustua tutkimuksen kohteeseen sekä teoriassa että käytännössä. Itse haastattelutilanne on vuorovaikutustilanne, jossa haastattelijan tulee sekä motivoida haastateltavaa että ylläpitää hänen motivaatiotaan. Tilanne on haastattelijan alulle panema ja ohjaama vuorovaikutustilanne, jossa haastattelijan tulee tuntee roolinsa ja antaa haastateltavalle tunne siitä, että hän käyttää annettuja tietoja luottamuksellisesti. (Metsämuuronen 2008, 14, 39.) Teemahaastattelussa haastattelu keskittyy ennalta valittuihin teemoihin. Kysymysten tarkkaa muotoa ja esittämisjärjestystä ei ole kuitenkaan määritelty. (Hirsjärvi ym. 2009, 208.)

Lasta haastateltaessa on muistettava, että lapsi eroaa aikuisesta tutkimuskohteena monella tavalla. Lapsi ei pysty kuvaamaan tunteitaan ja kokemuksiaan yhtä hyvin kuin aikuinen. Myös lapsen ja aikuisen välinen käsitevarasto on erilainen. Monet aikuiselle tutut sanat voivat olla lapselle vieraita tai lapsi voi ymmärtää ne eri tavalla kuin aikuinen. Haastattelun onnistumisen kannalta on tärkeää käyttää lapsen ikään soveltuvaa kommunikaatiota. Yksinkertainen sanasto, lyhyet lauseet sekä tarkat, yksilöidyt kysymykset auttavat haastatteluiden onnistumisessa. (Kirmanen 1999, 199.)

Pienet lapset voivat vastata kysymyksiin yksinkertaisesti ”kyllä” tai ”ei”, varsinkin jos kysymyksen muotoilu antaa siihen mahdollisuuden (Kirmanen 1999, 200). He saattavat myös vastata helposti ”kyllä”, vaikka eivät ymmärtäisikään koko kysymystä. Tällöin on tärkeää esittää kysymys eri muodossa varmistaakseen, että lapsi on ymmärtänyt kysymyksen oikein. (Hirsjärvi & Hurme 2010, 130.) Haastattelussa on

myös tärkeää välittää lapselle tunne siitä, että kysymyksiin ei ole olemassa oikeita ja vääriä vastauksia (Kirmanen 199, 200).

Haastattelin tutkimukseeni kymmenen lasta, kolmena eri päivänä. Haastateltavista kuusi oli tyttöä ja neljä poikaa. Kaikki haastattelemani lapset olivat 4 – 6- vuotiaita, suurin osa kuitenkin 5- vuotiaita. Koska olen työskennellyt päiväkodissa, lapset olivat minulle entuudestaan tuttuja. Tämä auttoi lukemaan ja ymmärtämään lapsia paremmin, mikä taas tuo tutkimukseen luotettavuutta. Annoin lapsille mahdollisuuden piirtää haastattelun ohessa. Lähes kaikki lapset piirsivät haastattelun aikana, mutta suurimmalla osalla piirtäminen jäi haastattelun edetessä taka-alalle. Kaksi lasta piirsivät koko haastattelun ajan. Tämä oli heille kuitenkin hyväksi, sillä he jännittivät haastattelua, joten piirtäminen auttoi heitä rentoutumaan haastattelutilanteessa. Jännitin aluksi keskittyvätkö lapset enemmän piirtämiseen kuin haastatteluun, mutta tämä osoittautui turhaksi huoleksi.

Esikouluikäisen lapsen on vaikea keskittyä vielä pitkiä aikoja, siksi haastattelun tulee olla lyhyt, noin 15-20 minuuttia. Myös haastattelupaikka tulee olla melko neutraali, koska lapsi saattaa reagoida siihen aikuista voimakkaammin. (Hirsjärvi & Hurme 2010, 130.) Laadullisessa tutkimuksessa pyritään toteuttamaan tutkimus tutkittavien luonnollisessa ympäristössä, jonka vuoksi haastattelin lapsia päiväkodin yhdessä toimistohuoneessa. Tämä huone ei ehkä ympäristöltään ollut paras mahdollinen haastattelupaikka, mutta tämä oli ainut vapaa ja rauhallinen huone haastatteluja tehdessä. Lisäksi kahden lapsen haastattelutilanne keskeytyi hetkeksi hoitajan käydessä huoneessa hakemassa tarvitsemiaan tavaroita. Sain kuitenkin haastattelut jatkumaan ja lapset keskittymään hyvin keskeytyksen jälkeenkin. Haastattelut kestivät 15-25 minuuttia. Jo viidentoista minuutin jälkeen osalla lapsilla alkoi keskittyminen herpaantua. Näin ollen lopetin haastattelut aikaisemmin, jos näytti siltä, että lapsi ei jaksanut enää keskittyä.

Haastattelujen tueksi olin laatinut teemahaastattelurungon (Liite 1), joka sisälsi kysymyksiä kolmesta eri teemasta, jotka liittyivät läheisesti lasten ystävyyteen. Ensimmäinen teema sisälsi kysymyksiä ystävyydestä. Näiden kysymysten tarkoituksena oli selvittää, onko lapsella ystäviä, kuinka he määrittelevät ystävyyttä sekä millainen on hyvä tai huono ystävä. Toinen teema sisälsi kysymyksiä lasten välisistä riidoista ja niiden sopimisesta. Millaisista asioista riitaa syntyy ja miltä riitelemisen tuntuu.

Lisäksi halusin selvittää, kuinka riidat päiväkodissa sovitaan. Kolmas teema sisälsi kysymyksiä yksinäisyydestä ja kiusaamisesta. Kysymysten tarkoituksena oli selvittää, kokevatko lapset päiväkodissa yksinäisyyttä tai kiusaamista. Tarkoituksena oli myös selvittää, mitä kiusaaminen on ja miltä se heistä tuntuu. Haastattelurungon eri osissa oli myös kysymyksiä leikkiin liittyen, sillä se kuuluu läheisesti lasten elämään. Haastattelurunkoon olin miettinyt paljon kysymyksiä, sillä ne auttavat haastattelun tekemisessä, jos lapsen vastaukset ovat hyvin suppeita.

5.2.2 Sadutus

Sadutus-menetelmä on kehitetty Liisa Karlssonin johdolla parantamaan lasten ja kasvatustalon ammattilaisten välistä vuorovaikutusta. Sen tarkoituksena on saada lapset näkymään ja kuulumaan paremmin. Sadutuksessa paikalla ovat kertoja tai kertojia sekä kirjaaja. Paikalla voi olla myös kuuntelijoita. Välineiksi tarvitaan vain paperia ja kynä. Kasvattaja aloittaa sadutuksen sanomalla lapselle: ”Kerro satu. Kirjoitan sen muistiin juuri niin kuin sen kerrot, mitään muuttamatta. Lopuksi luen kertomuksen sinulle ja voit muuttaa tai korjata sitä mikäli haluat.” (Salmela 2004, 142.)

Halusin valita sadutuksen haastattelun rinnalle siksi, että tutkimuksessani olisi mukana myös menetelmä, joka on lapselle tuttu ja läheinen. Tämän avulla saan tietoa ystävydestä lapsen näkökulmasta, hänelle luontaisella tavalla. Satu on lapsille peili, joka heijastaa puolia lapsen sisäisestä maailmasta. Satuja kertoessaan he kertovat jotakin itsestäänkin. Tarinoita kertoessaan lapsi jäsentää kokemuksiaan, tunteitaan ja uskomuksiaan liittämällä ne kokonaisuuksiksi, niin että ne muodostavat syitä ja seurauksia. (Salmela 2004, 143-144.)

Päiväkodin lapsille sadutus oli jo tuttua, joten en tutustuttanut heitä menetelmään enempää aloittaessani itse saduttamaan heitä. Sadutin tutkimukseeni kahta ryhmää. Toisessa ryhmässä oli kolme tyttöä ja toisessa kolme poikaa. Valitsin porukat siksi näin, että kaikki ryhmäläiset pystyisivät olla tuttujen lasten seurassa ja näin ollen heidän ei tarvitsisi jännittää ryhmää, vaan he pystyisivät olla rentoina ja keskittymään paremmin itse sadutukseen. Tässä mielestäni onnistuin, sillä lapset olivat hyvin koko ryhmän voimalla mukana sadutuksessa. Annoin lapsille sadun aiheeksi

ystävyyden, sillä halusin saada lapsilta tietoa tästä aiheesta. Kummankin ryhmän sadutus kesti noin kolmekymmentä minuuttia.

5.3 Tutkimusten analysointi

Ennen tutkimustulosten analysointia, tutkimuksen aineisto on muutettava sellaiseen muotoon, että sen analysoiminen on mahdollista. Yleensä haastattelut litteroidaan eli kirjoitetaan puhtaaksi tekstiksi. (Metsämuuronen 2008, 48.) Puhtaaksikirjoittaminen voidaan tehdä koko tutkimusaineistosta tai valikoiden esimerkiksi teema-alueiden mukaisesti. Litteroinnin tarkkuudesta ei ole yksiselitteistä ohjetta, mutta ennen litterointiin ryhtymistä olisi tiedettävä, millaista analyysia tehdään. (Hirsjärvi ym. 2009, 222.) Haastattelutilanteissa käytin puhelinta, jolla äänitin kaikki haastattelut. Kerroin myös lapsille äänittäväni haastattelut. Osan tallennetuista haastatteluista litteroin heti haastatteluiden jälkeen. Viimeisimmät haastattelut litteroin kuitenkin vasta myöhemmin keväällä. Litteroin haastattelut yleensä kokonaan sanasta saan. Kolmesta haastattelusta jätin joitakin kohtia litteroimatta, sillä keskustelu karkasi niin kauas kyseessä olevasta asiasta.

Tutkimusaineistoa voidaan analysoida monella eri tavalla. Analysointiin on kuitenkin valittava sellainen analyysitapa, joka tuo parhaiten vastauksen tutkimustehtävään. Laadullisessa tutkimuksessa aineistoa kerätään ja analysoidaan osittain samanaikaisesti. Analyysia ei tehdä vain yhdessä tutkimuksen osassa, vaan koko ajan tutkimuksen edetessä. (Hirsjärvi ym. 2009, 223-224.) Analysoidessa tutkimusta, sen aineistoa olisi luettava kokonaisuutena, ja sitä tulisi lukea useaan kertaan. Mitä paremmin aineistoon on tutustunut, sitä paremmin sitä voidaan analysoida. (Hirsjärvi & Hurme 2010)

Analyysivaiheessa teemoittelulla tarkoitetaan sitä, että aineistosta tarkastellaan sellaisia piirteitä, jotka ovat yhteisiä usealle haastateltavalle. Teemat saattavat myös pohjautua teemahaastattelun teemoihin. Analysoinnissa odotettavaa onkin, että ainakin teemahaastattelun lähtöteemat nousevat esiin. Näiden lisäksi analysoinnissa tulee yleensä esille lukuisia muita teemoja, jotka ovat usein lähtöteemoja kiinnostavampia. Syntyvät teemat ovat usein kuitenkin yhteydessä alkuperäisiin teemoihin. Aineiston luokittelu on tärkeä osa aineiston analysointia. Luokittelu luo pohjan, jonka

avulla haastatteluaineistoa voidaan myöhemmin tulkita, yksinkertaistaa sekä tiivistää. Jos haluamme vertailla aineiston eri osia toisiinsa, on luokittelu välttämätöntä. Sen avulla voi jäsentää tutkittavaa ilmiötä vertailemalla aineiston eri osia toisiinsa. Analysoinnin tärkein osa on haastatteluaineistosta esiin nousevien asioiden tarkastelu ja vertailu toisiinsa. Jos tätä ei tehdä, jää analysointi kesken ja se on usein ulkokohtaista. Analyysin yhdistely tarkoittaa sitä, että luokkien ilmenemisen välille yritetään löytää joitakin säännönmukaisuuksia tai samankaltaisuuksia. Usein aineistosta löydetään kuitenkin myös säännönmukaista vaihtelua ja poikkeavia tapauksia. (Hirsjärvi & Hurme 2010, 143, 147, 149, 171-176.)

Käytin analysoinnissa apuna jo haastattelurunkoon asettamiani teemoja. Kävin kaikki litteroidut haastattelut läpi useaan kertaan ja teemoittelin ne näihin aikaisemmin asetettuihin teemoihin. Näitä teemoja oli haastattelurungossa kolme: ystävyys, erimielisyydet, riidat ja sovinto sekä yksinäisyys ja kiusaaminen. Lisäksi yhtenä uutena teemana nostin litteroiduista haastatteluista leikin, sillä se nousi haastatteluissa useasti eri yhteyksissä esiin. Sen jälkeen luokittelin näiden teeman alla olevia asioita vielä pienempiin osiin. Käytin tässä apuna haastattelukysymyksiä, joita olin asettanut teemojen alle. Tämän jälkeen aloin etsiä haastatteluaineistosta yhteneväisyyksiä. Yhteneväisyyksien tarkastelussa käytin apuna myös laskemista, sillä sen avulla etsin haastatteluaineistosta säännönmukaisuutta ja toistuvuutta. Säännönmukaisuuden lisäksi etsin aineistosta myös poikkeavuuksia.

5.4 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Tutkimuksen tekemisen lähtökohtana tulisi olla ihmisarvon kunnioittaminen. Siinä tulisi myös ottaa huomioon henkilön itsemääräämisoikeus ja huomioda henkilön mahdollisuus päättää, haluaako hän osallistua tutkimukseen. (Hirsjärvi ym. 2009, 25.) Lasten kohdalla tämä on kuitenkin hankalaa, sillä lupa osallistumiseen kysytään lasten vanhemmilta. Hain tutkimuslupaa Alajärven varhaiskasvatuspäälliköltä (Liite 2). Informoin tulevasta tutkimuksestani päiväkodin työntekijöitä ja laadin lasten vanhemmille lupakyselyt (Liite 3). Saadessani sekä tutkimusluvan (Liite 4) että luvan vanhemmilta, kysyin vielä haastattelua aloittaessa lapselta, haluaako hän osallistua tutkimukseeni.

Tutkimustyön kaikissa vaiheissa on vältettävä epärehellisyyttä. Tutkimustuloksia ei saa muuntaa, valehdella tai kaunistella. Tutkimusyleisölle ei saa esittää keksittyjä havaintoja tai havaintoja, joita ei ole saatu tutkimusraportissa esitetyillä menetelmillä. Tutkija ei saa plagioida, eli kopioida toisen tekstiä luvattomasti. Tällaista toimintaa on jonkun toisen käsikirjoituksen, artikkelin tai tekstin esittäminen omana tekstinä. Myöskään tutkimuksen raportointi ei saa olla epärehellistä. Tutkimuksessa käytetyt menetelmät tulee esittää hyvin ja sen puutteet tuotava ilmi. (Hirsjärvi ym. 2009, 26.) Tutkimusta tehdessä minun tulee sitoutua näihin tutkimustyön eettisiin periaatteisiin.

Laadullisen tutkimuksen tärkeimpiä asioita ovat siis henkilöiden, paikkojen ja tapahtumien kuvaukset. Tutkijan tarkat kuvaukset tutkimuksen kaikista vaiheista lisäävät myös tutkimuksen luotettavuutta. Aineistonkeruun olosuhteista tulisi kertoa mahdollisimman totuudenmukaisesti ja selvästi. Haastattelututkimuksissa tulisi kertoa olosuhteista ja paikoista, joissa tutkimus toteutettiin sekä esimerkiksi haastatteluihin käytetty aika, mahdolliset häiriötekijät ja virhetulkinnat haastatteluissa. Aineiston analyysissä tärkeintä on luokittelujen tekeminen sekä niiden perusteet. Tutkimustuloksia tarkastellessa tutkijalla tulisi olla kykyä arvioida vastauksia ja saattaa tulokset teoreettisen tarkastelun tasolle. Myös tulosten tulkinnassa tulisi tarkasti kuvata, millä perusteella tulkintoja esitetään sekä mihin päätelmät perustetaan. (Hirsjärvi ym. 2009, 233.)

Ihmisiin kohdistuvissa tutkimuksissa pidetään tärkeänä tutkimuksen teon luottamuksellisuutta ja yksityisyyttä. Tutkimusta tehtäessä on myös otettava huomioon sen seuraukset tutkimukseen osallistuvalla henkilöllä. (Hirsjärvi & Hurme 2010, 20.) Jo tutkimuslupaa hakiessa painotin tutkimukseen osallistuvien henkilöiden anonyymiyttä, sitä että kukaan ei ole tunnistettavissa työstäni. Minua koskee tutkimusta tehdessä myös salassapitovelvollisuus. Lisäksi opinnäytetyön valmistuessa tutkimusaineisto tuhoetaan oikeaoppisesti.

6 TUTKIMUSTULOKSET

Esittelen tässä luvussa tutkimuksestani saamia tuloksia, jotka olen saanut lasten haastatteluista ja sadutuksesta. Esittelen tutkimustulokset teemahaastattelurungon teemoja mukaillen. Olen kirjoittanut tähän myös puhtaaksi lasten sadutuksesta syntyneet sadut. Lasten vastauksissa esiintyi heidän ryhmässään olevien lasten nimiä, joten tässä tutkimuksessa esiintyvät nimet eivät ole oikeita, vaan ne on muutettu tunnistettavuuden estämiseksi. Olen merkinnyt haastattelut koodeilla H1, H2, H3, H4, H5, H6, H7, H8, H9 ja H10. Tutkimustulosten yhteydessä olen käyttänyt näitä haastatteluista poimimiani lainauksia tulosten tukena. Nämä yksittäiset lainaukset olen merkinnyt koodeilla lainausten perään sulkujen sisälle. Olen käyttänyt tutkimustulosten yhteydessä myös lyhyitä keskustelun pätkiä aineistosta. Nämä olen merkinnyt hieman eri tavalla kuin yksittäiset lainaukset. Keskustelun pätkissä olen merkannut lainauksen alkuun, kuka on puheenvuorossa. Olen käyttänyt näissä samoja haastattelunumerointeja kuin yksittäisissä lainauksissa. Haastattelijaa, eli itseäni, olen merkinnyt omalla alkukirjaimella "M".

6.1 Sadutuksessa syntyneet sadut

Tyttöjen satu ystävydestä:

"Ellu ja Miia käyvät keinumassa ja uimassa. He tulevat kotiin ja menevät nukkumaan. Sitten tuli aamu. He käyvät pissalla ja menevät aamupurolle. Sitten he menevät ulos, ajavat pyörällä, hyppivät trampoliinissa, leikkivät hippaa ja lähtevät kauppaan ostamaan uusia kissoja, kukkia ja karkkia. Kissojen nimet ovat Unelma ja Helmi. Sitten he lähtevät kotiin. Miia ja Ellu istuttavat kukat ja leikkivät kissojen kanssa. Sitten he lähtevät naapureiden luo, joiden nimet ovat Onneli ja Anneli. He lähtevät yhdessä eläintarhaan. Siellä he ruokkivat leijonia ja katsovat, kun apinat tempuillevat. Sitten he katsovat pupuja ja norsuja, tiikereitä ja ankoja, karhuja ja kirahveja, viimeksi krokotiilejä ja susia. Sen jälkeen he lähtevät ja käyvät matkalla ABC:llä syömässä ranskalaisia ja lihapullia. Kotona he ruokkivat taas kissat. Sen jälkeen he katsova yhdessä Frozenia telkkarista. Sitten he laittavat telkkarin kiinni ja lähtevät lenkille. He menevät leikkikentälle, jossa on leikkimökki ja liukumäki. He

laskevat monta kertaa liukumäestä ja syövät viereisen metsän marjoja, puolukoita ja mustikoita. He keräsivät niitä mukaansa ja tekivät niistä marjapuuroa. On tullut ilta. He syövät marjapuuron ja menevät nukkumaan. Onneli ja Anneli jäävät Ellin ja Miian luokse yökylään.”

Poikien satu ystävydestä:

”Mikael, Huugo ja Kalle rakentavat leijonalle ansaa. Pojilla on paljon leikkirahaa taskussa. Majassa, siellä sellaisessa kipossa, on enemmän rahaa. Niillä on myös leikkiauto metsässä. He päättävät rakentaa uuden puumajan puuhun. Maja on kotkan muotoinen. Sisällä on pehmoleluja, pelikonsoli ja jääkaappi. Siellä on myös lintu häkissä sekä leikkipuhelin ja tabletti. Maja on niin iso, että sinne mahtuu koiranhäkki ja kissa. Mikael, Huugo ja Kalle nukkuvat joskus puumajassa ja kiipeilevät puissa. Metsässä ei ole kiviä, niin he voivat leikata nurmikon päältä ajettavalla ruohonleikkurilla. Pojilla on terävä puukko mukana, jolla ne voivat tehdä ruokaa. Joskus Huugo, Mikael ja Kalle kolauttivat päänsä isoon kiveen. Silloin päästä tuli verta. He lähtivät lääkäriin, mutta se ei ollut auki. Niin Huugon äiti hoiti ja laittoi päihin perhos-teippiä. Sitten ne parantuivat ja pojat menivät kotiin. He alkoivat leikkimään hippaa. Sen jälkeen pojat lähtivät hakemaan kultaa ja ostavat niillä auton. He ajavat autolla metsään ja alkavat leikkiä viidakon tutkijoita. Sen jälkeen he lähtevät lukemaan kirjaa sisälle. Loppu.”

6.2 Ystävyys päiväkodissa

Ensimmäiseksi halusin selvittää, onko päiväkodin lapsilla ystäviä. Kaikilla haastattemillani lapsilla oli vähintään yksi ystävä päiväkodissa, jonka he myös pystyivät nimeämään. Kymmenestä lapsesta vain yksi lapsi nimesi vain yhden ystävän. Lapset nimesivät päiväkotiystävänsä omasta ryhmästään, joten nimetyt ystävät olivat lähes saman ikäisiä haastateltavien kanssa. Lapset nimesivät ystävikseen enemmän samaa sukupuolta olevia kuin eri sukupuolta olevia. Myös sadutuksessa pojat olivat valinneet sadun päähenkilöiksi poikia ja tytöt taas tyttöjä.

Vaikka kaikilla haastattelemillani lapsilla oli ystäviä, oli ystävyuden määrittelemisen lapsille vaikeaa. Osa lapsista ei osannut sanoa, mitä ystävyys tarkoittaa. Suurin osa lapsista mielsi kuitenkin ystävyuden hyväksi asiaksi ja he liittivät siihen myönteisiä asioita. Aineistosta nousi esille, että tämän ikäiselle lapselle ystävä on sellainen, joka leikkii hänen kanssaan. Osa lapsista sanoi ystävän olevan rehellinen ja ystävällinen kaverille. Sadutuksessa nousi esille, että lasten keskinäinen ystävyys on yhdessäoloa, mukavien asioiden tekemistä ja leikkimistä.

Hmm... No että on niinku toisten kaveri. Tykkää leikkiä paljon toisen kaa. (H1)

H4: Että on kivaa.

M: Kenen kanssa?

H4: No jonkun kanssa, vaikka ystävien.

Öö, en mä oikeen tiä... Että se leikkii mun kaa ja käy rampassa ja semmosta. Leikkii ja päästää mut leikkiin ja tekee kaikkea muutaki. (H7)

H8: Se tarkoittaa, että on rehellinen ja kiltti ja ystävällinen.

M: Niin, kelle sun pitää olla rehellinen, kiltti tai ystävällinen?

H8: Kaverille tai sitte ystävälle.

Että ei saa sanoa rumia sanoja toisille, vaan sanoo anteeks. (H6)

Että on niinku paras kaveri tai... (H9)

Ystävyuden määrittelemisen oli lapsille hankalaa, mutta kuitenkin kaikilla lapsilla oli jonkinlaisia näkemyksiä hyvästä tai huonosta ystävästä. Lapset määrittivät hyvän ystävän ominaisuuksien ja tekojen kautta. Lähes kaikkien mielestä hyvä ystävä on kiltti ja mukava. Suurimman osan mielestä hyvä ystävä on myös sellainen, joka sekä pyytää leikkiin että leikkii toisten kanssa. Suurin osa lapsista myös mainitsi, että hyvän ystävän kanssa tehdään yhdessä mukavia asioita. Osa lapsista määritteli hyvän ystävän huonon ystävän kautta. Heidän mukaansa ystävä ei kiusaa eikä tee pahaa toiselle.

Semmonen niinku tosi kiltti, ei koskaan kiusaa ja semmonen... (H1)

Hmm... no ei tee pahaa. (H2)

Semmonen joka leikkii mun kanssa. Semmonen joka antaa päättää leikin. (H3)

Se on semmonen ilonen. (H4)

No sellanen mikä niinku leikkii, tanssii ja niinku ajaa kilpaa ja niin ku pyytää ystävää leikkimään (H8)

Kysyessäni lapsilta, millainen on huono ystävä, suurin osa lapsista sanoi huonoksi ystäväksi sellaisen, joka ei halua tulla leikkimään tai sulkee osan lapsista leikkien ulkopuolelle. Lähes kaikkien lasten mukaan huono ystävä kiusaa ja on ilkeä. Osa lapsista mainitsi, että huono ystävä sanoo rumia sanoja, huutaa, lällättää, tökkii ja tekee toiselle pahaa. Lapset mielsivät huonoon ystävään negatiivisia asioita ja tunteita.

Heittää vaikka pipon puuhun. (H2)

Semmonen joka kiusaa koko ajan. (H3)

Semmonen, että on paha mieli. (H4)

No semmonen joka sanoo rumia sanoja ja lällättää, niin se on tosi huonoa. Se ei oo sitten paras ystävä. (H6)

No tökkii, pukkaa ja sitte huutaa, räväilee, temppuilee ja tekee huonoja käytöksiä. (H8)

Sellanen, että ei käy pyytään koskaa (leikkiin) ja jättää leikeistä ulos. (H9)

Lasten nimetessä ystäviä ryhmästään, kysyin lapsilta, millainen hänen nimeämänsä ystävä on. Omasta ystävästään lapset toivat esille hyvin samanlaisia asioita, kuin millaiseksi he olivat määritelleet hyvän ystävän. Kysyin lapsilta myös, mitä he tekevät ystävänsä kanssa. Suurin osa mainitsi leikkivän ystävänsä kanssa erilaisia leikkejä. He myös mainitsivat tekevänsä yhdessä asioita, joista pitävät. Osa lapsista piti ystäväissään siitä, että he auttavat ja lohduttavat. Kaksi lasta kertoi myös keskustelelevan ystävänsä kanssa.

Semmonen hyvä ystävä ja se leikkii paljon mun kaa... Semmonen kiva, koska se niinku pihallakin suostuu leikkimään mun kanssa ja jos se näkee, että mulla ei oo kaveria, niin se tulee leikkiin. Maija on sen takia kiva, koska se kertoo kaikkia hassuja juttuja. (H1)

Se tekee aina samaa, mitä mä. (H2)

Sitten pikkusen... me niinku... sitten me tehdään asioita sillai, jotai mistä tykätään ja ei tykätä mistä ei tykätä. (H8)

No siks ku... Ne aina haluaa mua kun mä tuun esikoulusta. Mulla tulee aina hyvä mieli tulla esikoulusta. (H1)

Tuota, me yleensä puhutaan. (H3)

Sillon, me tehdään yhtä juttuja, mitä ei saa kertoa kenellekkään. (H4)

M: Tykkäättekö te Maijan kanssa samoista asioista?

H10: No vähän.

M: Mistä?

H10: Noo leikkimisestä ja samoista leikeistä ja niistä.

Sadutuksessa nousi esiin tälle ajalle tyypillisiä ystävien ajanviettotapoja. Lastenkin leikkeihin ovat tulleet mukaan elektroniset laitteet, kuten puhelimet ja tabletit. Myös tällä hetkellä pinnalla olevat satuhahmot ovat esillä lasten puheissa ja toiminnoissa, kuten saduissakin esiin tulleet Onneli ja Anneli sekä tämän hetken suosittu animaatioelokuva Frozen.

Lapset osasivat nimetä ryhmästä sekä huonoja että hyviä ystäviä. Yleensä hyviä ystäviä olivat lapsen lähimmät ystävät ja huonoja ystäviä taas ne, jotka kiusasivat ja joiden kanssa tuli usein riitaa. Osa lapsista kuitenkin sanoi, että lähimmänkin ystävän kanssa tulee riitaa ja lähinkin ystävä saattoi olla välillä myös huono ystävä. Silti lapset saattoivat olla toistensa parhaita ystäviä.

M: Onko täällä päiväkodissa sellasia huonoja ystäviä?

H9: On. Pikkusen Tiina ja Kaisa. (aikaisemmin nimetyt ystävät)

M: Onko ne hyviäkin ystäviä?

H9: On.

M: Milloin ne on hyviä ystäviä?

H9: No sillä tavalla, kun Kaisa ei oo täällä. Jos Kaisa on täällä, niin Tiina on aina niinku vähän ilkeä. Ja sitten kun Kaisa on pelkästään täällä, ni Kaisa leikkii sitten mun kanssa.

M: Millä tavalla se Tiina on ilkeä?

H9: Sillä tavalla että jos vaikka tietää, että Kaisa on tulossa tänään päiväkotiin, niin sitten se on mulle niinku alkuperinki ilkeä.

M: Sä sanoit, että sun parhaat kaverit on Joni ja Lassi. Millanen Joni on?

H4: Semmonen, vähän kiusaaja. Kiusaa.

M: Onko se silti sun paras kaveri?

H4: Joo.

Haastatteluissa tuli ilmi, että päiväkotikaverit eivät juurikaan käyneet toistensa luona kotona, vaan kävivät lapsen kotona yleensä vain syntymäpäivillä. Vain yksi lapsista sanoi, että osa hänen päiväkotikavereistaan käy hänen luonaan myös kotona. Yleensä kotona kyläilivät kuitenkin päiväkodin ulkopuolella olevat kaverit, esimerkiksi naapurit. Lasten vastauksista tuli kuitenkin ilmi, että he toivoivat päiväkotikavereiden tulevan käymään myös heidän kotonaan.

Joo, mutta se kävi vaan yhen kerran. (H3)

Ei, kun ei se tiä missä me asutaan. (H5)

Ei oo vielä, mut kohta voi tullakki, koska mulla on synttärit. (H7)

Janne ja Lauri molemmat on, synttäreillä. (H4)

M: Käykö siellä eri kavereita siellä kotona?

H1: Joo meidän naapureita.

Kysyin lapsilta myös uusiin lapsiin tutustumisesta. Melkein kaikki haastatteleman lapset olivat sitä mieltä, että uusiin lapsiin on helppo tutustua. Yleensä tutustuminen tapahtuu niin, että kysytään toisen lapsen nimeä ja pyydetään lasta leikkiin. Kaksi lapsista toi kuitenkin esille, että päiväkodissa uutena lapsena on yksinäistä ja silloin on vaikea tutustua muihin lapsiin, sillä uusi tilanne vielä pelottaa.

M: Onko sun mielestä helppo vai vaikea saada ystäviä?

H9: Helppo saada.

M: Miten sä yleensä tutustut uusiin lapsiin?

H9: Niin, että mä kysyn, että ”Mikä sun nimi on?”, niin sitten se sanoo, että ”Mun nimi on Laura” (H9)

M: Tuliko teistä jo silloin kaverit?

H4: Eikun sitten kun mä olin neljä, niin sitten meistä tuli heti. Eka mä en tuntenut Jannea. Sit mä kysyin, että mikä sun nimi on ja Janne vastas että Janne. Sit mä kysyin, että leikitäänkö ja sitte se vastas että kyllä.

M: Onko täällä (päiväkodissa) joskus ollut yksinäistä?

H10: No silloin kun mä tulin tutustumaan tänne ja... Ei oikeastaan muuta...

M: Jos on uusi, niin onko muihin lapsiin helppo tutustua?

H10: Vaikea... Koska on uus lapsi. Niinkun se yks uus Viola tyttö, se on täällä, niin se tota alko itkemään ulkona, eikä leikkinyt kenenkään kanssa.

M: Kävikö sullekin niin, kun sä olit täällä uus?

H10: Joo.

M: Mikset sä halunnut leikkiä muiden kanssa?

H10: No koska mua vähän pelotti.

Haastatteluaineistosta päätellen ystävyys on lapselle mieleinen asia. Aikaisemmin todettiin, että lapset pitävät ystävyyttä hyvänä asiana ja he liittyvät siihen positiivisia asioita. Kysyin lapsilta, mikä päiväkodissa on kivointa ja mikä tekee hänet oikein iloiseksi. Lähes kaikki vastasivat näihin, että leikkiminen kaverin kanssa on päiväkodissa mukavinta, ja että iloiseksi tekee se, että saa leikkiä.

M: No onko päiväkodissa kiva olla?

H3: No on koska Milla on täällä.

M: Mitä Milla vois tehdä, että sä tulisit iloiseksi?

H3: No niinku että tulis leikkiin, eikä niinku kiusais, eikä tulis siihen tinkiä tekemään.

M: Miltä tuntuis jos ei ois yhtään ystävää?

H9: No tosi pahalta.

M: Mitä sitten vois tehdä?

H9: No ei oikeen yhtään mitään. Ja jos ei ois lelujakaan ni se ois tosi kamalaa. Tylsää.

M: Onko silloin tylsää jos ei oo yhtään ystävää?

H9: On.

6.3 Leikki osana lasten ystävyyttä

Haastatteluaineistossa leikki nousi esille useassa eri yhteyksissä. Edellä todettiin, että lapset mieltävät usein ystävyuden leikin kautta. He myös mainitsivat, että hyvä ystävä on sellainen, joka leikkii hänen kanssaan. Kysyin lapsilta mikä päiväkodissa on mukavinta. Usea lapsi vastasi, että se kun saa leikkiä ja se, kun saa olla kavereiden kanssa. Usein riidatkin syntyvät leikkien sisällä tapahtuvista erimielisyyksistä. Leikki kuuluu keskeisenä osana sekä lapsen elämään että lasten väliseen ystävyysteen.

M: Miksi sun ystäväissä on kaikista kivointa?

H10: No koska ne leikkii mun kanssa.

M: Mikä päiväkodissa on kaikkein kivointa?

H10: Se kun saa leikkiä...

M: Mikäs muu?

H10: Kun saa olla kavereiden kanssa.

M: Mikä täällä (päiväkodissa) on kivaa?

H4: On paljon nukkumahuoneita, ja niissä saa leikkiä.

Lapset mainitsivat haastatteluissa eri yhteyksissä paljon erilaisia leikkejä. Poikien ja tyttöjen leikeillä oli jonkin verran eroa. Pojat tykkäsivät leikkiä meneviä ja rajuja leikkejä, kuten taistelu- ja vakoojaleikkejä. He myös tykkäsivät pelata erilaisia pallopelejä. Tytöt leikkivät usein kotista, koulua, hoitoa ja prinsessaleikkejä. He myös mainitsivat keskustelun ystävän kanssa poikia useammin. Lapset leikkivät ystäviensä kanssa roolileikkejä, mielikuviuleikkejä ja liikuntaleikkejä sekä pelasivat yhdessä erilaisia lautapelejä.

Koti on hauska leikki... Ja sen naapurin kanssa, ni me leikitään aina kotia, hoitoa, koulua ja sitte me leikitään myös kerhoa ja kampaajaa, semmosta parturia. (H1)

No koska se on pyytännyt mua jalkkikseen ja mä oon pelannu sen kaa. (H4)

Koiraa ja kissaa ja monenlaista leikkiä... prinsessaa... (H5)

Öö leikitään legoilla. (H6)

hmm, vakoiluleikkei... vähän kilpaillaan... (H8)

Kilpa-autolla ajamista, sitten juoksua, sitten mielenmuuttamisleikkiä, ja sitten räpäytysleikkiä. (H8)

Kaikkea, kotia ja no sitte leipureita. (H10)

Myös sadutuksessa nousi esiin tyttöjen ja poikien erilaiset leikit. Poikien sadussa sen päähenkilöt leikkivät hurjia leikkejä. Poikien mukana oli esimerkiksi puukko ruoan tekemiseen. Sadun pojat myös kolauttivat päänsä kiveen, jolloin heidän päästä vuoti verta. Tyttöjen satu olivat poikien satua rauhallisempi.

Tiedustelin lapsilta, onko mukavampi leikkiä kahdestaan vai usean kaverin kanssa. Sain tähän paljon erilaisia vastauksia. Sadutuksessa poikien sadussa seikkaili kolmen hengen ryhmä. Tyttöjen sadussa leikki kaksi ystävää, jotka hakivat leikkiin mukaan vielä kaksi ystävää. Haastatteluissa pojat toivat esiin tyttöjä enemmän sen, että kahdestaan leikkiminen on tylsää. Ja tytöt puolestaan mainitsivat poikia enemmän sen, että kahdestaan saa leikkiä rauhassa ja jakaa salaisuuksia. Tytöt mainitsivat myös sen, että leikissä kolmannesta leikkijästä tulee usein riitaa. Osa taas olisi toivonut leikkiin myös muita mukaan, mutta he kertoivat, että muut eivät halua tulla heidän kanssaan leikkimään.

M: Miks on mukavaa leikkiä kahestaan?

H3: Koska sitten saa rauhassa leikkiä.

Muut ei niinku halua tulla meiän kanssa leikkiin. (H3)

H4:Kolmestaan.

M: Ai kolmestaan on mukavempi? miks?

H4:No koska kahestaan on vähän tylsää. Koska Joelin kanssa tulee monesti riitaa tai Laurin kanssa.

M: Sittenkö, kun on kolme niin ei tuu?

H4: Niin. Koska Joel aina ja Lauri, niinni, ne heti tekee niin, että nyt tehään tuota, ja nyt tehään tuota ja mää uskon niitä. Mä oisin tänään sanonut Joelille, että vuorotellaan. Että sä pääset eka leikkiin ja sitten minä, sitten sinä ja sitten minä.

Tykkään leikkiä sillä tavalla että on monta kaveria. (H6)

H9:Tykkään enemmän leikkiä kahestaan.

M: Miks se on mukavempaa?

H9 Siks kun saa olla kahestaan ja jutella sellasista asioista mitkä on niinku salaisuuksia.

Jokainen haastatteleman lapsi oli joskus jäänyt leikkien tai ryhmän ulkopuolelle. Leikkien ulkopuolelle saattoi joutua erimielisyyksien vuoksi tai jos oma kaveri vaihtaa leikkiä ja alkaa leikkiä toisen lapsen kanssa. Joskus toiset lapset eivät vain halua leikkiin ketään muita. Osa lapsista ei tiennyt tai ei muistanut, miksi oli joutunut leikin ulkopuolelle.

Noo, yhen kerran, koska... Tuo Viola leikki mun kaa, ni Malla pyyti Viola leikkimään, ni se meni sen kaa ja mulla ei ollu ketään leikkikaveria. (H1)

Ei oo, mutta sillon kun yks Milla ei päästänyt leikkiin, niin sitte mä itkin ja sitten hoitaja tuli kattoon, ni sitte tota niinni se sano Millalle, et pitää päästä leikkiin, niin sitten mä pääsin. (H3)

Ne ei päästänyt mua leikkiin ja sitte vaan yhtäkkiä että ”no tuu sitten”. Sano niin rumasti. (H4)

Yleensä mä niinku tykkään leikkiä yksin, mutta sitten jos ei päästä leikkiin niinku, ni sitten se ärsyttää. (H9)

Siks koska... Mä olin sanonut tytöille yhen asian ja, että jos te että päästä mua leikkiin, ni sitte tota niin heti kun mä olin sanomassa sitä viimeistä asiaa niin tytöt pauskautti vaan oven kiinni. (H9)

No ei kun me ei aina päästetä niitä (leikkiin). (H3)

Kysyin lapsilta, mitä he tekivät jos eivät päässeet leikkiin mukaan. Tällöin lapset ovat leikkineet yksin tai hoitajan kanssa.

Yrittänyt päästä mukaan. (H10)

No mä oon yksin leikkinyt. (H5)

Leikin ainaki hoitajan kaa. (H6)

Lähes jokainen haastattelemani lapsi on siis joutunut ryhmän tai leikin ulkopuolelle. Osa lapsista koki, että nämä hetket ovat tuntuneet yksinäisiltä. Joskus lapset kokivat yksinäisyyden tunnetta silloin, kun päiväkodissa ei ole ollut paikalla omaa läheistä kaveria. Haastatteluissa ei tullut kuitenkaan ilmi, että kukaan lapsi olisi ollut pitempiaikaisesti yksinäinen. Yksinäisyys ja leikin tai ryhmän ulkopuolelle jääminen oli lasten mielestä epämukavaa ja se tuntui surulliselta. Aikaisemmin todettiin myös, että tutustuminen ryhmäläisiin uutena lapsena ei ole helppoa. Myös silloin lapset kokivat yksinäisyyden tunteita.

M: käynyt niin, että kukaan ei oo leikkinyt sun kaa?

H8: Joskus.

M: No miltä se tuntuu?

H8: Tosi, tosi yksinäiseltä... Tosi epämukavalta.

M: Miksi (ulkopuolelle jääminen) ei ollut kivaa?

H2: No on yksin.

Kerran, kun kukaan ei pyytännyt mua täällä päiväkodissa leikkimään, niin se ei tuntunut ainakaan kivalta. (H9)

Joskus, koska tullaan hakemaan niin pian. Ni on yhen kerran tuo Laura joutunut lähtemään, koska justiin vasta alettiin leikkimään tuolla ulkona, ku Lauraa piti tulla kolmelta hakemaan, ni kello oli justii kolme, ni heti... (H1)

6.4 Erimielisyydet, riidat ja sovinto

Päiväkodissa esiintyy lasten välisiä konflikti- ja riitatilanteita. Näitä näyttäisi olevan usein, sillä lähes kaikilla lapsilla oli esimerkkejä riitatilanteista lähiajoilta. Kysyessäni, mistä ja kenen kanssa riitoja syntyy, he usein mainitsivat riidelleensä aikaisemmin mainitsemansa ystävän kanssa. Myös muiden ryhmäläisten kanssa syntyy riitoja. Riitojen syntyyn vaikuttaa monia asioita. Lähes kaikki sanoivat niiden syntyvän erimielisyyksistä leikeissä. Usea sanoi niiden johtuvan myös siitä, että vertainen kohtelee toista jollain tavalla kaltoin.

Niinku että jos mä niinku yritän ottaa yhtä lelua, ni sit Viola haluaa sen ja repii kädestä. (H1)

No koska Niklas, se sano niin, että "mee sä koppariks". Niin mä kerkesin ykköselle, niin Niklas sano heti että mä paloin. Niin heti mä vaan sanoin, että en palanu. Sitten Niklas suuttu ja meille tuli eripuraa. (H4)

Siitä, että Minna suuttu, että se on johtaja. Ni siks se sano, että mä en oo enään johtaja. Vaikka mä sanoin sille, että Minna, sä et voi aina olla johtaja, niin sitte Minna juoksi pois. (H6)

No eka on tullu siitä ku se on tuota... mä annoin sille rekan, mutta se ei antanut ja sitte se suuttu mulle ja... (H7)

No Joono sano, että ei pääse leikkiin ja mä sanoin, että kaikki pääsee leikkiin ja sit mä tulin. Ja sitten vielä jostain, me puristeltiin kättä ja sitten Joono kuvitteli olevansa aikuinen ja nipisti mua käteen. (H8)

Suurin osa lapsista sanoi, että päiväkodissa sovitaan kaikki riidat. Osa oli kuitenkin myös sitä mieltä, että aina riitoja ei pystytä sopimaan, koska toinen ei halua sopia niitä. Kuitenkin kaikki lapset osasivat jollain tavalla kertoa, kuinka päiväkodissa riidat selvitetään ja sovitaan. Päiväkodissa riidat selvitetään puhumalla ja väärä tekoja pyydetään kaverilta anteeksi.

Puhumalla. (H3)

No otetaan kädestä kiinni, ja sovitaan ettei lällätellä ja pyydetään anteeks. Sillä tavalla me tehdään sovinto. (H6)

hmm... No ei me niinku sovita, kun Laura vaan pukkaa ja sitte ei sovi sitä. Mutta Lauralle on tullut monta kertaa paha mieli. (H3)

M: Tykkääksä pyytää anteeks?

H10: En

M: Mikset sä tykkää pyytää anteeks?

H10: en mää vaan tykkää.

Kysyin lapsilta, miltä riiteleminen tuntuu. Kaikki olivat sitä mieltä, että riidat toisen kanssa tuntuvat pahalta. Lapset sanoivat kuitenkin riitojen sopimisen jälkeen tuntu- van paremmalta. Yksi lapsi sanoi, että on helpompaa sopia riitoja, jos aikuinen tulee

auttamaan. Näin siksi, että aikuiselle voidaan puhua ja näin aikuinen pystyy selvittämään riitan johtanutta tilannetta. Myös osa muista lapsista kertoivat, että pyytävät riitatilanteissa hoitajaa apuun.

M: Onko joskus helpompaa jos aikuinen tulee auttamaan?

H10: On

M: Miks se on helpompaa?

H10: No koska jos niinku sille aikuiselle voi puhua.

6.5 Kiusaaminen päiväkodissa

Tutkimusaineistosta oli vaikeaa poimia kiusaamiseen liittyviä asioita, sillä oli vaikea erottaa, puhuvatko lapset riitatilanteesta vai kiusaamisesta. Haastattelemistani lapsista lähes kaikki kuitenkin kokivat, että heitä on joskus kiusattu päiväkodissa. Vain yksi lapsi sanoi, ettei hän ole kokenut kiusaamista päiväkodissa. Kysyin lapsilta, millä tavalla heitä on kiusattu ja millaista kiusaamista he ovat nähneet päiväkodissa. Päiväkodissa esiintyi toisten lasten sanallista kiusaamista, kuten esimerkiksi haukkumista, nimittelemistä, hännäämistä, lällättämistä ja toisten lasten vaatteiden kommentointia. Fyysistä kiusaamista päiväkodissa oli lyöminen, potkiminen, nipistely ja hiekan heittäminen. Psyykkisestä kiusaamisesta esiintyi ilveilyä, kiristämistä ja leikistä poissulkemista. Tutkimuksessa syntyneen aineiston perusteella ei voi kuitenkaan sanoa, ovatko nämä tilanteet toistuvia vai enemmänkin yksittäisiä erimielisyyksistä johtuvia riitatilanteita. Näistä tuloksista oli myös vaikeaa saada mitään määrällisiä arvioita, koska nämä olivat enemmänkin lasten kuvauksia millaista kiusaamista he ovat kokeneet tai nähneet päiväkodissa.

Ainaki se... Yks kerta, kun me mentiin ulos, niin Joel sano että sulla on ruma haalari. Ja näytti kieltä. Ja mä menin sitten sanomaan hoitajalle, että Joel kiusaa. (H6)

M: Miten Miika on kiusannut?

H7: Se on häirinnyt mun leikkiä.

M: Onko sua joskus kiusattu?

H1: Anna aina joskus, vähän valehtelee mulle ja tönii. Kyllä mä en anna mitään takasin, mutta... On Anna silti kiva.

M: Niin, no onko sua kiusattu täällä?

H4: On

M: Kuka sua on kiusannut?

H4: Joonä.

M: Miten se on kiusannut?

H4: No se seuraa meitä aina ja meiän mielestä se ei oo kivaa.

M: Miten ne on kiusannut sua?

H7: Ettei oo päästänyt leikkiin.

M: Miten sua on kiusattu?

H6: No ainakin niin, että lällällälää, ja juoksee karkuun. Ja siitä mulle tulee paha mieli ja mä meen varaston taakse.

Kun kysyin lapsilta, kuka heitä on kiusannut, nousi haastatteluissa esiin kaksi lasta, jotka mainittiin usein kiusaamisen yhteydessä. Koska olen ollut päiväkodissa töissä, tiedän, että nämä mainitut lapset olivat usein eri riita- ja kiusaamistilanteissa mukana. Kysyessäni lapsilta miltä kiusaaminen tuntuu, kaikki lapset sanoivat kiusaamisen tuntuvan pahalta. Kysyin lapsilta myös siitä, mistä heille tulee paha mieli. Yli puolet vastasivat, että siitä, jos toinen kiusaa.

Se (kiusaaminen) tuntu rumalta ja sitte tuntu ihan tosi rumalta ja huonolta. (H6)

M: No mistä sulle tulee paha mieli?

H10: No siitä jos mun kans ollaan oltu riitaa tai jotai tai mua on haukuttu.

M: Mikä on semmonen asia, että sulla tulee hirveen paha mieli?

H9: no jos kaveri tökkii ja potkasee ja...

M: Mitä kaveri tekee, että sulle tulee paha mieli?

H6: No... nipistämällä.

M: Mitäs muuta se voi tehdä, että sulle tulee paha mieli?

H6: No... sitten niinkun... sitten... no pukkaa, nipistää, huutaa, ei päästä leikkiin ja sitten tönäsee.

Yli puolet lapsista sanoivat kiusanneensa myös itse muita lapsia. Kysyessäni miksi kiusaamistilanteita syntyy, sain erilaisia vastauksia. Vastaajista suurin osa ei osannut kertoa, miksi kiusaa muita lapsia. Yksi lapsi mainitsi, että lapset kiusaavat toisiinsa siksi, että toinen haluaa pahan mielen toiselle. Osa mainitsi toisen tehneen hänelle typeryyksiä, jolloin toista on pakko kiusata.

M: Ai, miksi ne on sua kiusannut?

H8: muuten vaan, tai... Tai siksi, että mulle tulee paha mieli tai muuten vaa.

M: Noo, ootko sä joskus kiusannut?

H6: Oon, koska kaikki sanoo, että mä en pääse niitten leikkiin mukaan. Yks kerta Aino on sanonut, että sen leikkiin ei pääse.

M: Miks sä oot lällättänyt Miikalle?

H7: No siksi koska tuota mä en muista, mut se on ainaki tehny mulle jotai typeryyksiä.

M: Miks sä oot kiusannut?

H10: No jos on tullut riitaa, niin on pakko kiusata.

M: Miks on pakko?

H10: En mä tiiä...

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Lasten sosiaalisessa verkostossa ystävät ovat erittäin tärkeitä (Laine 2005, 150). Tulosten mukaan lapset kokevat ystävyysuhteet päiväkodissa tärkeinä. Tätä puoltaa esimerkiksi se, että tulosten mukaan lasten ystävyysuhteet lisäävät päiväkodissa viihtymistä. Lasten mukaan päiväkodissa mukavinta on se, että saa leikkiä ja olla kavereiden kanssa. Lisäksi lapset kokivat tulevansa iloiseksi siitä, että saivat leikkiä ystävän kanssa.

Päiväkodissa esiintyi lasten välistä ystävyyttä. Tulosten mukaan kaikilla lapsilla oli päiväkodissa vähintään yksi hyvä ystävä, jonka hän pystyi myös nimeämään ryhmästä. Laineen (2005, 147, 155) mukaan lasten ystävät ovat usein saman ikäisiä ja samaa sukupuolta olevia. Lapsen ystävät voivat kyllä olla joko tyttöjä tai poikia, mutta he valitsevat usein samaa sukupuolta olevia leikkikavereita. Myös tutkimustulokseni puoltaa tätä. Lapset nimesivät ystäviä päiväkotiryhmästään, jolloin lapsen ystävät olivat lähes saman ikäisiä lapsen kanssa. Lapset myös nimesivät useammin samaa sukupuolta olevia ystäviä. Päiväkotia voidaan pitää lasten kohtaamispaikkana, jossa lapset tutustuvat toisiinsa, solmivat kaverisuhteita ja voivat hakeutua päiväkotiajan ulkopuolellakin toistensa seuraan. (Viittala 2006, 155-156.) Tulosten mukaan päiväkodin ystävyysuhteet eivät kuitenkaan ulottuneet kotiin saakka. Päiväkotiystävät kävivät lasten kotona yleensä vain syntymäpäivillä. Kotona kävivät lapsen muut ystävät, kuten esimerkiksi naapuruston lapset.

Vaikka kaikilla haastattelemillani lapsilla oli ystäviä, oli ystävyyden määrittäminen kuitenkin lapsille vaikeaa. Osa lapsista ei osannut sanoa, mitä ystävyys tarkoittaa. Se on ymmärrettävää, sillä myös aikuisen on vaikea määrittellä sitä. Lapset mielsivät ystävyyden kuitenkin hyväksi asiaksi ja he liittivät siihen myönteisiä asioita. Tämän ikäiselle lapselle ystävä on sellainen, joka leikkii hänen kanssaan. Ystävyyden määritelmän mukaan ystävyys on vastavuoroista ja siihen liittyy yhteenkuuluvuuden ja samaistumisen tunnetta sekä uskollisuuden, rehellisyyden ja luottamuksen tunteita. (Laine 2005, 144.) Myös osa lapsista määritteli ystävyyttä näin. He mainitsivat ystävän olevan rehellinen, kiltti ja ystävällinen kaverille.

Lapset määrittelivät hyvän ystävän ominaisuuksien ja tekojen kautta. Hyvä ystävä on sellainen, joka on kiltti ja mukava. Hyvä ystävä on myös sellainen, joka sekä

pyytää leikkiin että leikkii toisten kanssa. Tällaisen lapsen kanssa tehdään yhdessä mukavia asioita. Lapsen valitessa ystäviään, muodostuu näkemys ystävästä lapsen omasta näkökulmasta. Ystävä on kiva, kun hän leikkii ystävänsä kanssa (Laine 2005, 93-94). Lapset kertoivat omien ystävien olevan aiemmin määrittelemänsä hyvän ystävänsä kaltaisia. Lapset osasivat myös sanoa ryhmästään sekä hyviä että huonoja ystäviään. Tulosten mukaan huono ystävä on sellainen, joka ei halua tulla leikkimään tai sulkee osan lapsista leikkien ulkopuolelle. Huono ystävä myös kiusaa ja on ilkeä. Tällainen ystävä sanoo rumia sanoja, huutaa, lällättää, tökkii ja tekee toiselle pahaa. Lapset mielsivät huonoon ystävänsä negatiivisia asioita ja tunteita. Laineen (2005, 150-152) mukaan ystävyys-suhteisiin ongelmia tuokion ystävänsä epäluotettava toiminta, huomion puute, epäkunnioitus toista kohtaan, vastenmielinen käytös, kateus ja tasa-arvoton suhtautuminen toista kohtaan.

Lapset tunsivat ystävänsä kohtaan erilaista luottamusta, jota ei muihin lapsiin tunnettu. Luottamuksesta kertoi esimerkiksi se, että osa lapsista mainitsi jakavansa ystävänsä kanssa salaisuuksia ja tekevän asioita, joita ei muille lapsille kerrottu. Salmivalli (2005, 41) kirjoittaakin ystävyys-suhteiden olevan vertaissuhteita läheisempiä, sillä niihin sitoudutaan ja niissä uskoudutaan eri tavalla. Myös Laineen (2005, 145) mukaan ystävyys-suhteet edellyttää henkilöiden keskinäistä luottamusta ja uskollisuutta.

Ystävyys-kuuluvat yhtenä osana samanlaiset mieltymyksen- ja kiinnostuksen-kohteet (Laine 2005, 147). Myös tutkimustulosten mukaan tämän ikäisiä ystävyksiä yhdistivät samanlaiset mielenkiinnon kohteet. Lapset mainitsivat tekevänsä yhdessä asioita, joista tykkäävät. Leikki yhdistää lapsia ja on tärkeimpiä asioita lasten keskinäisessä ystävyys-suhteessä.

Päiväkoti-ikäisten lapsien mielestä ystävä on sellainen, joka haluaa tehdä samoja asioita kuin lapsi itse. Tällöin lasten keskinäiset, mukavien yhteisten leikkien merkitys korostuu. (Salmivalli 2005, 36-37.) Tulosten mukaan päiväkodissa mukavinta on se, kun saa leikkiä ja olla kavereiden kanssa. Päiväkotia voidaankin pitää lasten kohtaamispaikkana sekä päiväkotiryhmää mahdollisuutena leikkiä ja toimia muiden lasten kanssa (Viittala 2006, 155). Ojasen ym, (2013, 203-204) mukaan lapsi ei voi kehittyä ilman sosiaalisia kontakteja. Leikki toimii kanavana lapsen ympäröivään maailmaan ja sosiaalisiin suhteisiin.

Tiedustelin lapsilta, onko mukavampi leikkiä kahdestaan vai usean kaverin kanssa. Sain tähän paljon erilaisia vastauksia. Keltikangas-Järvisen (2010, 179) mukaan pojat leikkivät usein porukassa, johon kaikki halukkaat mahtuvat mukaan, kun taas tytöt leikkivät usein parhaan kaverin kanssa pareittain. Haastatteluissa näin viitteitä tästä, mutta en nähnyt kuitenkaan näin selkeitä vastauksia. Pojat kyllä toivat esiin tyttöjä enemmän sen, että kahdestaan leikkiminen on tylsää. Ja tytöt puolestaan mainitsivat poikia enemmän sen, että kahdestaan saa leikkiä rauhassa ja jakaa salaisuuksia. He mainitsivat myös sen, että leikissä kolmannesta leikkijästä tulee usein riitaa. Kuitenkin haastatteluissa nousi esiin enemmänkin se, että leikeissä kaverimäärällä ei niinkään ollut väliä, vaan porukka valikoituu yleensä toiminnan mukaan. Osa olisi toivonut leikkiin myös muita mukaan, mutta he kertoivat, että muut eivät halua tulla heidän kanssaan leikkimään.

Leikit sisältävät sääntöjä, rooleja, kuvitteellisia esineitä ja jonkinlaisia juonia. Joskus kompromisseja näistä asioista ei synny, mikä aiheuttaa ristiriitoja lasten välille. (Ojanen ym. 2013, 203.) Tutkimustulosten mukaan suurin osa lasten riidoista syntyy erimielisyyksistä leikeistä tai siitä, ettei lapsi saa haluamaansa lelua.

Tulosten mukaan päiväkodissa esiintyy lasten välisiä konflikti- ja riitatilanteita usein, sillä usealla lapsella oli kokemuksia riitatilanteista lähiajoilta. Riidat näyttävät johtuvan erimielisyyksistä leikeissä tai siitä, että toinen kohtelee toista jollain tavalla kaltoin. Tulosten mukaan riitoja syntyy ryhmäläisten kanssa, mutta myös lasten aikaisemmin nimeämien ystävien kanssa. Mietinkin voisiko tämä johtua lasten sosiaalisesta kompetenssista. Salmivallin (2005, 87-88) mukaan lapsen sosiokognitiiviset taidot voivat olla vielä todella eritasoisia. Osa lapsista tulkitsee muita paremmin toisten lasten tunteita, ajatuksia ja aikomuksia. He osaavat myös ennakoida oman toimintansa seurauksia. Osa lapsista tekee kuitenkin vielä paljon virhearvioin- teja sosiaalisissa vuorovaikutustilanteissa. Laineen (2005, 93) mukaan lapsi sekoittaa usein vielä myös tahallisen ja tahattoman käytöksen, mikä lisää riitoja lasten välille.

Laineen (2005, 150, 153) mukaan jo kaksi-kolmevuotias lapsi alkaa ottamaan huomioon ystävien tarpeita ja oikeuksia, eikä halua loukata ystäviään ja näin ollen vaarantaa ystävyysuhteitaan. Hänen mukaansa ystävyysuhteissa syntyvät konfliktit johtuvat usein siitä, että niiden osapuolet eivät ole vielä sisäistäneet ystävän rooliin

liittyviä sääntöjä. Ystävyyssuhteissa riitatilanteet aiheuttavat lapsille mielipahaa, mutta hänen mukaansa lapset pystyvät aikuisia helpommin sivuuttamaan konfliktit. Tulosten mukaan lasten keskinäiset riidat tuntuivatkin lapsista pahalta ja sanoivat riitojen selvittämisen ja sovinnon jälkeen tuntuvan taas paremmalta.

Jaraston & Sinervon (1997, 67) mukaan viisi-kuusivuotiailla riitaa syntyy yhä vähemmän, sillä lapsen kielitaito on parantunut ja hän on alkanut sietämään erilaisia asioita sekä neuvottelemaan asioista kompromisseja. He keskustelevat ja neuvottelevat asioita sekä jakavat vuoroja ja leluja. Sanallista aggressiota kuitenkin tapahtuu, vaikka lapsi onkin oppinut sietämään erilaisia asioita ja hillitsemään suuttumuksensa. Tulosten mukaan lähes kaikki riidat päiväkodissa sovitaan, vaikka se tuntuu joskus vaikealta. Osa lapsista sanoi selvittävänsä riidat puhumalla. Sovinto tehdään päiväkodissa pyytämällä anteeksi vääriä tekoja toista kohtaan.

Tulosten mukaan lähes jokainen lapsi oli joskus jäänyt leikkien tai ryhmän ulkopuolelle. Leikkien ulkopuolelle saattoi joutua erimielisyyksien vuoksi tai jos oma kaveri vaihtaa leikkiä ja alkaa leikkiä toisen lapsen kanssa. Joskus toiset lapset eivät halua leikkiin ketään muita, joten leikkiin pyrkivät jäävät tällöin leikin ulkopuolelle. Lapsen kokemukset ryhmään kuulumisesta ovat tärkeitä lapsen taidoille ja mielelle. Ulkopuolelle joutuminen lisää lapsen kokemuksia siitä, ettei hän ole merkityksellinen ihminen. Jos lapsi tulee ryhmän torjumaksi, hän menettää kontaktin muihin lapsiin. (Haapsalo, Kirkkopelto & Repo 2016, 12.) Lapset kokivat yksinäisyyden kokemukset ja leikin tai ryhmän ulkopuolelle jäämisen epämukavana ja kertoivat sen tuntuvan surulliselta. Yksin jäädessään he sanoivat leikkivänsä yksin tai hoitajan kanssa. He saattoivat myös pyrkiä hoitajan avulla uudestaan leikkiin.

Tulosten mukaan päiväkodissa ei esiintynyt yksinäisyyttä, vaan enemmänkin hetkellisiä yksinäisyyden kokemuksia. Näitä kokemuksia koettiin silloin, kun päiväkodissa ei ollut paikalla parasta ystävää tai silloin, kun lapsi oli joutunut leikin ulkopuolelle. Tutkimuksessa tuli kuitenkin ilmi, että osa lapsista oli päivähoidon aloittaessa ollut osan aikaa yksinäinen. He kokivat tutustumisen päiväkodin lapsiin olevan silloin vaikeaa, sillä uusi tilanne vielä pelottaa heitä. Junttila (2015, 13) sanoo yksinäisyyden olevan sitä, että henkilöllä ei ole ketään, kenen kanssa puhua, tai ketään joka ymmärtää hänen ajatuksiaan, aikomuksiaan, tunteitaan ja toiveitaan. Se on myös tunnetta siitä, että on ryhmän ulkopuolinen ja siihen kelpaamaton.

Aineistosta oli vaikeaa poimia kiusaamiseen liittyviä asioita, sillä oli vaikea erottaa, puhuvatko lapset riitatilanteesta vai kiusaamisesta. Kirveksen ja Stoor-Grennerin (2011, 4) mukaan riitatilanteessa on yleensä kaksi suhteellisen tasaväkistä henkilöä, jotka riitelevät tai ovat eri mieltä jostakin asiasta. Kiusaaminen taas on toistuvaa ja tahallista vahingontekoa yleensä puolustuskyvyttöä henkilöä kohtaan. Kuitenkin haastattelemistani lapsista lähes kaikki kokivat, että heitä on joskus kiusattu päiväkodissa. Kaikki lapset olivat myös nähneet muiden lasten kiusaamista päiväkodissa.

Päiväkodissa esiintyi toisten lasten sanallista, psyykkistä ja fyysistä kiusaamista. Kirves ja Stoor-Grenner (2011, 6) ovat määritelleet fyysiseen kiusaamiseen kuuluvaksi esimerkiksi lyömisen, potkimisen, nipistelyn sekä kivien ja hiekan heittäminen toisen päälle. Sanalliseen kiusaamiseen he ovat luokitelleet kuuluvaksi toisen haukkumisen, nimittelyn, hännäämisen, lällättämisen ja toisen lapsen vaatteiden ja ulkonäön kommentoinnin. Psyykkistä kiusaamista heidän mielestään on esimerkiksi ilveily, leikistä pois sulkeminen ja kiristäminen. Tulosten mukaan päiväkodissa esiintyy näitä kaikkia kiusaamisen muotoja.

Yli puolet lapsista sanoivat kiusanneensa myös itse muita lapsia. Tulosten mukaan lapset kiusaavat siksi, että toinen on tehnyt hänelle typeryyksiä, jolloin toista on pakko kiusata. Tulosten mukaan kiusaamistilanteita syntyy myös siksi, että kiusaaja haluaa toiselle pahan mielen. Laineen (2005, 146) mukaan suhteiden vastavuoroisuus voi olla positiivista tai negatiivista. Se voi ilmetä tasavertoisena toimintana toisia kohtaan, jolloin pahaan vastataan pahalla ja hyvään hyvällä.

Kiusaaminen vaikuttaa lapsen ystävyyssuhteisiin sitä heikentävällä tavalla. Ystävyyssuhteet ovat hauraita ja haavoittuvaisia. Ongelmia ystävyyssuhteisiin aiheuttaa ystävän epäluotettava toiminta, kuten luottamuksen pettäminen ja valehtelu. Huomion puute ja välinpitämätön suhtautuminen toisen tarpeisiin lisäävät myös ongelmia ystävysten välille. Ystävää loukkaa toisen epäkunnioittava toiminta ystävää tai hänen tavaroitaan kohtaan. Ongelmia aiheutuu myös ystävän vastenmielisestä käyttäytymisestä, kuten esimerkiksi aggressiivisuudesta, varastelusta ja juonittelusta. Lisäksi ongelmia aiheuttaa kateus ja tasa-arvoton suhtautuminen ystävää kohtaan. (Laine 2005, 150-152.) Tulosten mukaan kaikki lapset kokivat kiusaamisen huonoksi asiaksi. Kysyttäessä, miltä kiusaaminen tuntuu, lapset vastasivat sen tuntuvan pahalta. Kysyttäessä lapsilta, mistä heille tulee paha mieli, lapset vastasivat

sen tulevan riitelystä ja kiusaamisesta sekä siitä, ettei pääse leikkiin mukaan. Kysyttäessä, mikä päiväkodissa on tyhmintä, he vastasivat myös, että kiusaaminen ja se, kun ei pääse leikkiin.

8 POHDINTA

Opinnäytetyön tekeminen on ollut antoisaa ja samalla myös todella haastavaa. Välillä työtä tehdessä on saanut nauttia onnistumisen kokemuksista. Välillä taas työ on tuntunut todella haastavalta, jopa ylitsepääsemättömältä. Työn tekeminen on ollut pitkä ja raskas prosessi. Koska koen opinnäytetyön tekemisen olleen haastavaa, olen myös oppinut sitä tehdessä paljon.

Aloitin opinnäytetyöni oikeastaan jo keväällä 2016 opinnäytetyön suunnitelman tekemisellä. Olisin halunnut tehdä työn jonkun parin kanssa, mutta silloin samasta aiheesta opinnäytetyötä tekevää paria ei tuntunut löytyvän. Tavoitteenani oli tehdä hyvä ja kattava opinnäytetyö. Syksyllä aloitin aiheeseen tutustumisella, tein tarvittavat lupalaput ja teemahaastattelurungon. Tämän jälkeen hain tutkimuslupaa, jonka saatuani haastattelin ja sadutin kaikki lapset noin viikon aikana. Tämän jälkeen aloin litteroida haastatteluita. Loppusyksystä sain kuitenkin töitä, ja opinnäytetyö jäi hetkeksi taka-alalle. Tartuin opinnäytetyöhön uudestaan joulun jälkeen, mutta nyt sen tekemistä rajoittivat kokopäivätyö ja oma jaksaminen. Jatkoin kuitenkin teorian kirjoittamista ja myöhemmin haastatteluiden litteroimista loppuun. Nyt loppukeväästä 2017 olen työni loppusuoralla.

On ihanaa, että se on nyt valmis. Opinnäytetyön loppusuoralla minulle tuli työtä tehdessä melko kiire, enkä sen vuoksi enää kerennyt saamaan siitä niin hyvää kuin olisin halunnut. Vaikka en olekaan työhöni täysin tyytyväinen, koen saavuttaneeni kuitenkin opinnäytetyön tavoitteet. Minun opinnäytetyön tavoitteena oli tutkia lasten välistä ystävyyttä päiväkodissa. Tavoitteena oli saada tietoa lasten keskinäisestä ystävyydestä ja ymmärtää, mitä se heille merkitsee. Lisäksi tutkimuksen tavoitteena oli tutkia kiusaamista päiväkodissa sekä lasten kokemuksia ja ajatuksia siitä. Koen saaneeni tutkimuskysymyksiini vastaukset.

Mitä sitten olisin voinut tehdä tutkimuksessani toisin? Ensimmäisenä mieleen nousevat aineistonkeruumenetelmät. Olin tyytyväinen teemahaastatteluun menetelmänä, sillä koen, että menetelmä antoi vastaukset tutkimuskysymyksiini. Haastattelutilanteet ovat kuitenkin aina vuorovaikutustilanteita, jossa haastattelijan toiminta merkitsee paljon. Jälkeenpäin tilanteita käydessä läpi, miettii onko onnistunut ole-

maan haastattelijana sellainen, että on saanut kaiken tarvittavan tiedon haastateltavalta. Sadutus oli menetelmänä ihana. Jos nyt kuitenkin tekisin opinnäytetyön uudestaan, tekisin sadutuksetkin ehkä yksilösadutuksena. Ajattelisin yksilösadutuksen tuottavan paremmin vastauksia tutkimukseen. Teoriaa tutkimuksen aiheeseen liittyen löytyi, mutta kirjoista todella moni oli keskittynyt enemmän lapsen varhaiskehitykseen tai yli kuusivuotiaisiin lapsiin.

En ole aiemmin tehnyt tällaista tutkimustyötä, joten kaikki siihen liittyvä on ollut uutta minulle. Koen, että olen kehittynyt valtavasti tämän työn ohella tutkimustyön tekemisestä. Sosionomin kompetenssien, tutkimuksellisen kehittämis- ja innovaatio-osaamisen mukaan tulevan sosionomin täytyy osata soveltaa tutkimus- ja kehittämismenetelmiä toimintakäytäntöjen kehittämiseksi. Hänen täytyy myös osata tuottaa ja arvioida tietoja hyvinvoinnin edistämiseksi. Lisäksi hänen täytyy osata toimia tutkimus- ja kehittämistyön eettisten periaatteiden mukaisesti. Koen saaneeni opinnäytetyötäni tehdessä kokemuksia kaikista näistä asioista. Olen saanut kokemusta tutkimustyöstä sekä käytännössä että teoriassa.

Lisäksi koen opinnäytetyön kehittäneen myös sosiaalialan asiakastyön kompetenssia. Opinnäytetyötä tehdessäni, opin todella paljon kyseessä olevasta aiheesta. Työn jälkeen tiedän paljon enemmän lapsen sosiaalisuudesta, sosiaalisesta kehityksestä ja sosiaalisesta kompetenssista. Lisäksi opinnäytetyötä tehdessä olen ymmärtänyt, kuinka tärkeää oikeasti on, että lapsella on ystäviä. Siksi tulevana lastentarhanopettajana haluan aikaisempaa enemmän panostaa lasten ystävyysuhteiden tukemiseen. Kiusaaminen ja yksinäisyys jättävät lapselle jopa ikuiset arvet, jotka saattavat oireilla pitkään.

Kaiken kaikkiaan olen työhöni kuitenkin ihan tyytyväinen. Tutkimustyöni oli vasta pintaraapaisu itse aiheesta, mutta se on ollut silti niin opettavainen ja kuitenkin niin mielenkiintoinen kokemus.

LÄHTEET

- Ahonen, T., Lyytinen, H., Lyytinen, P., Nurmi, J., Pulkkinen L., & Ruoppila, I. 2014. Ihmisen psykologinen kehitys. 5. uud. p. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Ammattinetti. Ei päiväystä. Lasten päivähoito. [Nettisivusto]. [15.5.2017]. Saatavana: http://www.ammattinetti.fi/ammattialat/detail/22_ammattiala
- Estola, E., Puroila, A. & Syrjälä, L. 2013. Mihin tarvitaan trendileluja? Teoksessa: J. Reivinen & L. Vähäkylä (toim.) Ketä kiinnostaa? Lasten ja nuorten hyvinvointi ja syrjäytyminen. Helsinki: Gaudeamus, 151-163.
- Haapsalo, T., Kirkkopelto, K. & Repo, L. 2016. Mun ja sun juttu!: Lasten sosiaalisten taitojen vahvistaminen kiusaamisen ehkäisyssä. Helsinki: Lasten Keskus.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2010. Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Hujala, E., Lindberg, P., Nivala, V., Parrila, S., Tauriainen, L. & Vartiainen, P. 1999. Laadunhallinta varhaiskasvatuksessa. Oulun yliopisto, varhaiskasvatuskeskus. 2. p. Oulu:Oulun yliopisto.
- Jarasto, P. & Sinervo, N. 1997. Elämää varten: alle kouluikäisen lapsen maailma. Helsinki: Gummerrus.
- Junttila, N. 2015. Kavereita nolla: lasten ja nuorten yksinäisyys. Helsinki: Tammi.
- Kalland, M. 2011. Päivähoito kiintymyssuhdeteorian valossa. Teoksessa: J. Sinkkonen & M. Kalland (toim.) Varhaislapsuuden tunnesiteet ja niiden suojeleminen. Helsinki: WSOYpro Oy, 147-171.
- Keltikangas-Järvinen, L. 2010. Sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot. Helsinki: Wsoy.
- Keltikangas-Järvinen, L. 2012. Pienen lapsen sosiaalisuus. Helsinki: Wsoy.
- Kirmanen, T. 1999. Haastattelu lapsen ja aikuisen kohtaamisena – kokemuksia lasten pelkojen tutkimuksesta. Teoksessa: (toim.) I. Ruoppila, E. Hujala, K. Karila, J. Kinos, P. Niiranen & M. Ojala. Varhaiskasvatuksen tutkimusmenetelmiä. Jyväskylä: Atena kustannus, 194-216.
- Kirves, L. & Stoor-Grenner, M. 2010. Kiusaavatko pienetkin lapset. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliitto & Folhålsan.

- Kirves, L. & Stoor-Grenner, M. 2011. Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa: Kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelman laatiminen. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliitto & Folhålsan.
- Koivunen, P. 2009. Hyvä päivähoito: työkaluja sujuvaan arkeen. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Kuntaliitto. 24.1.2017. Varhaiskasvatus: varhaiskasvatukseen liittyvän lainsäädännön uusiminen. [verkkosivu]. [Viitattu 28.3.2017]. Saatavana: <https://www.kuntaliitto.fi/asiantuntijapalvelu/varhaiskasvatukseen-liittyvan-lainsaadannon-uudistaminen>
- L. 13.4.2007/417. Lastensuojelulaki.
- L. 19.1.1973/36. Varhaiskasvatustilaki.
- Laine, V. & Viikko-Riihelä, A. 2005. Mielen maailma: kehityspsykologia. 12.-15. p. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Laine, K. 2005. Minä, me ja muut sosiaalisissa verkostoissa. Keuruu: Otava.
- Lehtinen, A. 2001. Vertaissuhteiden merkitys lasten elämässä. Teoksessa: E. Hujala (toim.), H. Kess, J. Kinos, E. Kronqvist. & A. Lehtinen. Puheenvuoroja lapsista ja varhaiskasvatuksesta. Jyväskylä: Varhaiskasvatus 90 Oy, 78-100.
- Metsämuuronen, J. 2008. Laadullisen tutkimuksen perusteet. 3.uud.p. Helsinki: International Methelp.
- Neitola, M. 2013. Vertaissuhteiden merkitys ja muotoutuminen kasvuyhteisöissä. Teoksessa: P. Marjanen, M. Marttila & M. Varsa (toim.). Pienten piirissä: yhteisöllisyyden merkitys lasten hyvinvoinnille. Jyväskylä: PS-kustannus, 99-140.
- Ojanen, T., Ritmala, M., Sivén, T., Viuhunen, R. & Vilén, M. 2013. Lapsen aika. Helsinki: Sanoma Pro Oy.
- Opetusalan ammattijärjestö. Ei päiväystä. Päiväkotien lapsiryhmät. [Nettisivusto]. [15.5.2017]. Saatavana: <https://www.oaj.fi/cs/oaj/paivakotien%20lapsiryhmat>
- Opetushallitus. 2016. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. [verkojulkaisu]. Helsinki: Opetushallitus. [17.3.2017]. Saatavana: http://www.oph.fi/download/179349_varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2016.pdf
- Piaget, J. 1975. The moral judgment of the child. London: Routledge & Kegan.

- Poikkeus, A-M. 1996. Yksilön sosiaaliset vuorovaikutustaidot. Teoksessa Lyytinen P., Korhonen, M. & Lyytinen, H. (toim.) Näkökulmia kehityspsykologiaan: kehitys kontekstissaan. Porvoo: WSOY, 122-138.
- Rechly, D. & Gresham, F. 1981. Use of social competence measures to facilitate parent and teacher involvement and nonbiased assessment. Julkaisematon käsikirjoitus. Iowa state University, Ames.
- Repo, L. 2015. Pienet lapset ja kiusaamisen ehkäisy. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Rusanen, E. 2011. Hoiva, kiintymys ja lapsen kehitys. Porvoo: Finn Lectura.
- Salmela, A. 2004. Pienistä äänistä suuriin kertomuksiin – sadutus lasten kuulemisen välineenä perheterapiassa. Teoksessa: S. Keskinen & H. Virjonen (toim.) Vanhemmuuden ja lapsen kasvun tukeminen päiväkodissa. Helsinki: Tammi, 140-156.
- Salmivalli, C. 2005. Kaverien kanssa: vertaissuhteet ja sosiaalinen kehitys. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Viittala, K. 2006. Lasten yhteinen varhaiskasvatus. 2. painos. Tampere: Tampere University Press.

LIITTEET

Liite 1. Teemahaastattelurunko

Liite 2. Tutkimuslupahakemus

Liite 3. Tutkimuslupakyselyt lasten vanhemmille

Liite 4. Tutkimuslupa

LIITE 1

Teemahaastattelurunko, haastattelukysymyksiä lapselle:

Ystävyys

- Mitä ystävyys tarkoittaa?
- Minkälainen on sinun mielestä hyvä ystävä?
- Onko sinun mielestä helppo saada ystäviä?
- Onko sinulla ystäviä? Montako? Mitkä niiden nimet ovat? Onko sinulla muuallakin, kun päiväkodissa ystäviä?
- Kuka on sinun ystävä täältä hoidosta? Käykö hän koskaan sinun kotona?
- Millainen sinun ystävä on? Mikä sinun ystävässä on kivointa/parasta?
- Mitä te yleensä teette yhdessä? Mitä te leikitte?
- Miten ystävä saa sinut iloiseksi?
- Miltä tuntuu, jos sinun ystävä ei ole samaan aikaan hoidossa?
- Tykkäätkö leikkiä kahdestaan vai onko mukavampi leikkiä ryhmässä? Otatko muitakin leikkiin?
- (Tykkäätkö leikkiä enemmän poikien vai tyttöjen kanssa?)

Riidat ja erimielisyydet sekä niiden sopiminen

- Tekeekö sinun ystävä joskus sellaista, mistä sinulle tulee paha mieli?
- Onko teille koskaan tullut riitaa? Millaisista asioista?
- Miltä se tuntuu?
- Jos tulee riitaa, mitä te sen jälkeen teette?
- Sovitteko te riitoja? Miten?

Yksinäisyys ja kiusaaminen

- Oletko sinä joskus yksinäinen päiväkodissa?
- Oletko sinä jäänyt joskus leikkien ulkopuolelle? Miltä se tuntuu?
- Onko sinua ikinä kiusattu? Miksi?
- Millä tavalla sinua on kiusattu?
- Kiusataanko täällä päiväkodissa jotain?
- (Oletko sinä ikinä kiusannut ketään?)

LIITE 2

Mirja Peltokangas

TUTKIMUSLUPAHAKEMUS

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

TUTKIMUSLUPAHAKEMUS OPINNÄYTETYÖHÖN

Haen tutkimuslupaa opinnäytetyölleni. Opiskelen Seinäjoen ammattikorkeakoulussa sosiaalialan tutkinto-ohjelmassa. Tutkintoon liittyen olen tekemässä opinnäytetyötä varhaiskasvatukseen liittyen.

Tutkin opinnäytetyössäni kaverisuhteiden merkitystä alle kouluikäiselle lapselle. Käsittelem työssäni lasten välisiä kaverisuhteita sosiaalisten taitojen ja sosiaalisen kehityksen näkökulmasta. Tutkin lisäksi myös sitä, kuinka päiväkotitoimi voi tukea ja neuvoa lasta kaverisuhteiden muodostamisessa.

Tällä hakemuksella haen lupaa tehdä tutkimusta [REDACTED]. Opinnäytetyöhön liittyen teen päiväkodin kasvattajille teemahaastatteluita sekä kerään tutkimustietoa lapsilta haastatteleamalla ja saduttamalla heitä. Lisäksi havainnoin lapsia ja heidän toimintaansa aiheeseen liittyen. Teemahaastattelut tulen nauhoittamaan ja purkamaan kirjoitetuksi tekstiksi. Tehdyt havainnoinnit kirjaan havainnointipäiväkirjaan.

Tutkimuksessa otan huomioon myös sen eettisyyden. Kaikkien tutkimukseen osallistuneiden anonymiys säilyy, eikä kukaan ole tunnistettavissa työstäni. Lisäksi minua koskee salassapitovelvollisuus. Kaikki haastattelut ja muut tuotokset tuhoan oikeaoppisesti tutkimuksen jälkeen.

LIITE 3**LUPAKYSELY VANHEMMILLE**

Hei,

Olen Mirja Peltokangas ja opiskelen Seinäjoen ammattikorkeakoulussa sosionomiksi. Tutkintoon liittyen olen tekemässä opinnäytetyötä varhaiskasvatukseen liittyen. Tutkin opinnäytetyössäni kaverisuhteiden merkitystä alle kouluikäiselle lapselle. Käsittelen työssäni lasten välisiä kaverisuhteita sosiaalisten taitojen ja sosiaalisen kehityksen näkökulmasta. Tutkin lisäksi myös sitä, kuinka päiväkotitoi tukea ja neuvoa lasta kaverisuhteiden muodostamisessa.

Toteutan tutkimukseni [REDACTED] Opinnäytetyöhön liittyen kerään tutkimustietoa päiväkodin lapsilta haastattelemalla ja saduttamalla heitä. Lisäksi havainnoin lapsia ja heidän toimintaansa aiheeseen liittyen. Teemahaastattelut tulen nauhoittamaan ja purkamaan kirjoitetuksi tekstiksi. Tehdyt havainnoinnit kirjaan havainnointipäiväkirjaan.

Tutkimuksessani otan huomioon myös sen eettisyyden. Kaikkien tutkimukseen osallistuneiden anonymiys säilyy, eikä kukaan ole tunnistettavissa työstäni. Lisäksi minua koskee salassapitovelvollisuus. Kaikki haastattelut ja muut tuotokset tuhoan oikeaoppisesti tutkimuksen jälkeen.

Kysynkin teiltä, saako lapsenne osallistua opinnäytetyöhöni:

- Kyllä, lapseni saa osallistua opinnäytetyöni tutkimukseen ja häntä saa haastatella, havainnoida ja saduttaa.
- Ei, lapseni ei saa osallistua opinnäytetyön tutkimukseen.

Lapsen nimi

Paikka ja aika

Huoltajan allekirjoitus

Huoltajan allekirjoitus

LIITE 4



TUTKIMUSLUPA

Tutkimuslupa opinnäytetyöhön

Sosionomiopiskelija Mirja Peltokangas on hakenut tutkimuslupaa alle kouluikäisten lasten kaverisuhteiden merkitystä koskevaan opinnäytetyöhönsä. Tietoa kerätään haastattelemalla, havainnoimalla ja saduttamalla lapsia sekä kasvattajille tehtävällä kyselyllä. Tutkimusta tehdessä huomioidaan eettisyys ja salassapitovelvoitteet.

Myönnän Mirja Peltokankaalle luvan toteuttaa opinnäytetyöhönsä liittyvä tutkimus Järvi-Pohjanmaan varhaiskasvatuksen [REDACTED]

Alajärvellä 20.10.2016

Hanna Luoma-aho
varhaiskasvatuspäällikkö
Järvi-Pohjanmaan sivistyspalvelut